

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 28 grudnia 2023 r.

Poz. 9160

UCHWAŁA NR LIV/426/2023 RADY GMINY WIEPRZ

z dnia 20 grudnia 2023 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wieprz na lata 2024 – 2027

Na podstawie art. 7 ust. 1, pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463 i 1688) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 1688 i 1904),

Rada Gminy Wieprz uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wieprz na lata 2024 – 2027, zaopiniowany pozytywnie przez Małopolski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie.

§ 2. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wieprz na lata 2024 – 2027 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

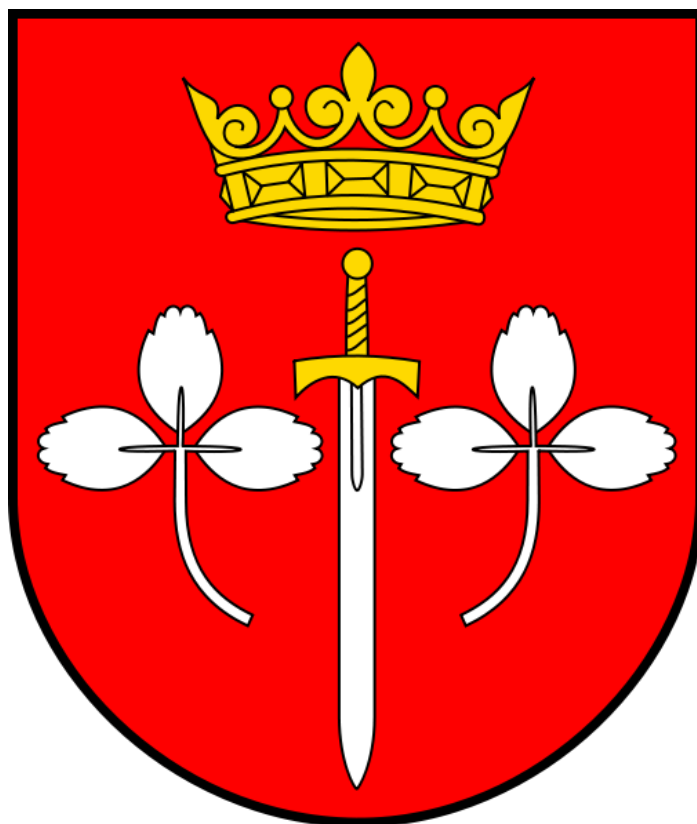
§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wieprz.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy Wieprz

Mieczysław Żyła

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WIEPRZ NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2023

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	18
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Wieprz ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	23
5.2.2. Zarys historii gminy.....	24
5.2.3. Historia wsi z terenu Gminy Wieprz	26
5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne.....	30
5.3.1. Najważniejsze zabytki nieruchome Gminy Wieprz.....	30
5.3.2. Zabytkowe układy przestrzenne	36
5.4. Dziedzictwo niematerialne	40
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	45
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	45
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	46
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	46
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	48
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	49
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	51
8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	55
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	56
9.1. Dotacje.....	57
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	59
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	64
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	65
10. Bibliografia.....	67
11. Spis tabel i zdjęć.....	68
12. Załączniki	68

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wieprz na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wieprz na lata 2019-2022, który został przyjęty Uchwałą Nr II/17/2018 Rady Gminy Wieprz z dnia 19 grudnia 2018 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji

o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz.U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz.U. z 2023 r. poz. 40), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz.U. z 2023 r. poz. 977);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz.U. z 2023 r. poz. 1336);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz.U. z 2023 r. poz. 571 ze zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz.U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2021 r. poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz.U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz.U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

Poniżej przedstawiono dokumenty na poziomie ogólnokrajowym, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

– Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

– Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocnić poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach drugiego celu szczegółowego SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,

- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz takie, których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

– Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – obejmuje takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

– Niepodległa – jest to projekt budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.

– Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.

– Program Klub – ma na celu wspieranie działalności klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.: Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Wieprz wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2012-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027, Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne: (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową oraz (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta uchwałą nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmocnienia pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomości wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.
- Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:**Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:**

- Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
- Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
- Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

- Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
- Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA**Główne kierunki działań:****Turystyka miejska i kulturowa:**

- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).

- Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.
 - Sport i rekreacja:
 - Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
 - Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
 - Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
 - Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
 - Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumtrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).
 - Turystyka biznesowa:
 - Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
 - Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
 - Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
 - Organizacja wydarzeń sportowych (w szczególności Igrzysk Europejskich w 2023 roku), kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.
 - Turystyka zdrowotna:
 - Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
 - Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
 - Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
 - Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.
- Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:
 - Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
 - Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
 - Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
 - Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
 - Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
 - Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
 - Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
 - Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski).

Główne kierunki działań:

- Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.
- . Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.
- Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.
- Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.
- Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.
 - Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

- Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
- Dbanie o lokalne tradycje.

- Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
- Promocja produktów regionalnych.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.
- Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.
 - Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
- Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.
- Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Strategii Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027

Strategii Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027 została przyjęta Uchwałą Nr XXII/220/20 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 29 grudnia 2020 r.

Strategia to jeden z kluczowych dokumentów jednostki samorządu terytorialnego, pozwalających określać najistotniejsze kierunki rozwoju powiatu w średnio- i długoterminowej perspektywie. Stanowi narzędzie kompleksowej polityki rozwoju ujętej w strukturze dokumentu strategicznego.

W dokumencie ujęto wizję Powiatu Wadowickiego i sformułowano Misję. W części programowej wskazano rozstrzygnięcia na poziomie Celów Strategicznych, Operacyjnych oraz Działań, które zostały określone na podstawie syntetycznej diagnozy obszaru, analizy SWOT, kwestionariuszy ankiet oraz wskazań bezpośrednich otrzymywanych od mieszkańców w procesie partycypacyjnego budowania Strategii.

W obszarze ochrony zabytków wskazano następujące działania:

- Plenery malarskie i wystawy prac w Domach Kultury na terenie powiatu wadowickiego, wystawy plenerowe towarzyszącym ważniejszym imprezom na terenie powiatu. Spotkania twórców z dziećmi i młodzieżą w szkołach i przedszkolach. Zadanie skierowane do dużej grupy osób z naszego powiatu.

- Poszerzenie oferty wydarzeń kulturalnych na przykład poprzez stworzenie miejsca przyjaznego mieszkańcom niezależnie od płci i wieku z bogatą ofertą gastronomiczną i kulturalną na terenie powiatu.
- Organizacja rajdów turystycznych na terenie Powiatu Wadowickiego / Beskidu Małego (grupa docelowa: wszyscy z priorytetem dzieci i młodzież) powiązanych z konkursami o tematyce turystycznej dot. regionu
- Wsparcie szkół w zakresie prowadzenia dodatkowych zajęć mechatronicznych, tworzenie wystaw i publikacji poświęconych lokalnej historii i postaci związanych z regionem
- Wycieczki objazdowe dla różnych grup społecznych (np. dzieci szkolne, młodzież, emeryci, inne) ukazujące zabytki i miejsca ważne dla kultury na terenie powiatu.

Ponadto podkreślono, że na obszarze powiatu znajdują się liczne atrakcje dziedzictwa kulturowego (w tym obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO), przyrodniczego, jak również o charakterze religijnym oraz parki rozrywki i różnorodne atrakcje turystyczne. Obszar dysponuje gęstą siecią szlaków pieszych i bazą turystyczną a na jego terenie znajdują się liczne zabytki architektury świeckiej i sakralnej.

• Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr XXXII/307/21 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 30 grudnia 2021 r. Program ten stanowi aktualizację Programu obowiązującego w latach 2012-2016 oraz na lata 2016-2020.

Program jest zbiorem wytycznych określających współpracę między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Cele i zadania określone w programie mają służyć nie tylko zachowaniu dziedzictwa kulturowego powiatu wadowickiego, ale także szeroko pojętej współpracy dla poprawy jego stanu i zachowania dla przyszłych pokoleń.

Wyznaczone zadania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego:

1. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych położonych na terenie powiatu wadowickiego.
2. Współpraca z samorządami gminnymi w zakresie tworzenia i aktualizowania gminnych ewidencji zabytków.
3. Kontrola ogólnego stanu zachowania zabytków oraz ich zabezpieczenia przeciwpożarowego i przed włamaniem.
4. Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego gmin obiektów zabytkowych i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych.
5. Promocja zabytków i historii miejscowości położonych na terenie powiatu.
6. Wspieranie organizacji szkolnych konkursów wiedzy o dziedzictwie kulturowym i zasobach przyrodniczych powiatu.
7. Gromadzenie i upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowanych na realizację ochrony zabytków.
8. Wspieranie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, obsługą ruchu turystycznego, agroturystyki i ekoturystyki.
9. Powoływanie społecznych opiekunów zabytków.
10. Inicjowanie działań w celu ochrony obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę wiejską (architektura drewniana).
11. Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu obiektów zabytkowych z terenu powiatu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend).
12. Rozwijanie zainteresowań tożsamością regionalną, historią, osobami, dziedzictwem kulturowym regionu poprzez m.in. organizację wystaw, konkursów, szkoleń tematycznie związanych z popularyzacją wiedzy o zabytkach i tradycji regionu.

13. Umieszczanie na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru znaków informujących o tym, że dany zabytek podlega ochronie.
14. Wyznaczanie nowych szlaków tematycznych i kulturowo-turystycznych w powiecie i włączanie ich w sieć istniejących o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.
15. Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu (wydawnictwa albumowe, foldery tematyczne, inne formy popularyzacji).
16. Rozwój agroturystyki w oparciu o posiadane walory kulturowe i przyrodnicze.
17. Utrwalanie tradycji lokalnych.

Dla ww. zadań określono podmioty odpowiedzialne i współpracujące oraz źródła finansowania.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

• Strategia Rozwoju Gminy Wieprz na lata 2023-2030

Strategia Rozwoju Gminy Wieprz na lata 2023-2030 została przyjęta Uchwałą Nr XLIII/347/2023 Rady Gminy Wieprz z dnia 13 marca 2023 r.

Strategia jest długofalowym dokumentem planistycznym, określającym kierunki rozwoju gminy. Dokument obejmuje diagnozę społeczną, bilans w kategoriach mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (tzw. analizę SWOT), a także kierunki przyszłego rozwoju Gminy.

Wyznaczona wizja: Gmina Wieprz – miejsce w którym zaspokajane są potrzeby społeczności lokalnej, otwarta na inwestorów, wykorzystująca w rozwoju walory środowiskowe, kulturowe, sposób gospodarowania oraz lokalne tradycje. Rozwijająca się zgodnie z ogólnokrajowymi trendami w zakresie ochrony środowiska. Posiadająca aktywne społeczeństwo i organizacje.

W Strategii wyznaczono cele strategiczne, cele szczegółowe wraz z kierunkami działań. Poniżej przedstawione cele związane z ochroną zabytków:

Cel strategiczny: Poprawa warunków życia mieszkańców.

Cel szczegółowy: Zachowanie tożsamości lokalnej na terenie gminy Wieprz.

Kierunki działań:

- Organizowanie imprez i wydarzeń kulturalnych dla wszystkich grup wiekowych w różnych obszarach kultury (m.in. Święto Gminy Wieprz, Dożynki Gminne, Festiwal Golonki);
- Organizacja i współorganizacja imprez sportowych, rekreacyjnych i integracyjnych;
- Wydawanie publikacji promocyjnych oraz innych związanych z historią i dziedzictwem kulturowym;
- Udział w programach konserwacji i zachowania przydrożnych kapliczek;
- Dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych na terenie gminy;
- Oznakowanie zabytków i miejsc ciekawych pod względem przyrodniczym i historycznym;
- Przygotowanie gier terenowych, bazujących na historii lokalnej i atrakcjach turystycznych gminy.

Cel strategiczny: Upowszechnianie kultury i wzrost uczestnictwa mieszkańców gminy w kulturze.

Cel szczegółowy: Zwiększenie dostępu do usług kulturalnych i artystycznych

Kierunki działań:

- Organizowanie przeglądów, festiwali, przedstawień teatralnych, koncertów, projekcji filmów;
- Organizowanie wystaw i wernisaży;
- Organizowanie i wspieranie imprez artystycznych i rozrywkowych.

Cel szczegółowy: Aktywizacja i edukacja kulturalna lokalnej społeczności.

Kierunki działań:

- Prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych oraz kół zainteresowań;
- Upowszechnianie wiedzy o kulturze, w tym o kulturze regionalnej;
- Współpraca z placówkami oświatowymi w zakresie edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży;
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie edukacji kulturalnej mieszkańców gminy;
- Współpraca z podmiotami z zagranicy w celu wymiany doświadczeń i współpracy kulturalnej.

Cel szczegółowy: Wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego w różnych dziedzinach aktywności.

Kierunki działań:

- Tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką;
- Tworzenie warunków do rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego;
- Promowanie twórczości amatorskiej.

Cel szczegółowy: Inicjowanie włączenia społecznego mieszkańców gminy Wieprz.

Kierunki działań:

- Diagnozowanie potrzeb i oczekiwań w zakresie kultury w lokalnej społeczności;
- Wspieranie oddolnych inicjatyw w tym grup nieformalnych;
- Aktywizowanie mieszkańców mniej korzystających z dóbr kultury i zainteresowanych najbliższym otoczeniem.

Cel szczegółowy: Promocja gminy, jej kultury, historii i tradycji.

Kierunki działań:

- Promowanie działalności artystycznej placówki, zespołów i artystów;
- Promowanie walorów turystycznych, lokalnej historii i tradycji we współpracy z instytucjami branżowymi;
- Prowadzenie stron internetowych, przygotowywanie materiałów filmowych popularyzujących działania GOK jak i atrakcje gminy Wieprz.

Cel szczegółowy: Poprawa warunków lokalowych, przebudowa i modernizacja obiektów Gminnego Ośrodka Kultury.

Kierunki działań:

- Termomodernizacja budynku WDK w Nidku;
- Przebudowa i dostosowanie obiektów GOK do pełnienia nowych funkcji;
- Przebudowa części domu kultury we Frydrychowicach jako bazy noclegowej dla partnerów współpracy i turystów.

Cel szczegółowy: Ochrona dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

- Tworzenie, udostępnianie i dokumentowanie dóbr i wartości kulturowych;
- Inwestycje zmierzające do ochrony i zabezpieczenia obiektów i elementów dziedzictwa kulturowego
- Rozwijanie nowoczesnych form ekspozycji.

Cel szczegółowy: Nowoczesna, dostosowana do potrzeb oferta Gminnej Biblioteki Publicznej.

Kierunki działań:

- Tworzenie i rozwijanie przestrzeni dla działalności kulturalnej biblioteki;
- Powiększenie przestrzeni lokalowej filii w Nidku oraz biblioteki głównej w Wieprzu;
- Wspieranie działalności kulturalnej bibliotek na terenie gminy, poprzez odpowiednie finansowanie.

Cel szczegółowy: Poprawa warunków lokalowych, przebudowa i modernizacja obiektów Biblioteki.

Kierunki działań:

- Diagnozowanie potrzeb i oczekiwań w zakresie kultury w lokalnej społeczności;
- Modernizacja, przebudowa i wyposażenie obiektu Gminnej Biblioteki Publicznej Filia w Nidku;
- Modernizacja wyposażenia obiektu Gminnej Biblioteki Publicznej w Gierałtowicach.

Cel szczegółowy: Zwiększenie dostępu do informacji i wiedzy.

Kierunki działań:

- Gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych ze szczególnym uwzględnieniem materiałów dotyczących gminy i regionu;
- Udoskonalanie metod udostępniania materiałów bibliotecznych na miejscu, wypożyczania na zewnątrz;
- Doskonalenie obsługi użytkowników, przede wszystkim w udostępnianiu zbiorów oraz prowadzeniu działalności informacyjnej, zwłaszcza informowania o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej.

Cel szczegółowy: Edukacja i aktywizacja intelektualna oraz kulturalna społeczności lokalnej.

Kierunki działań:

- Wprowadzanie nowatorskich rozwiązań w technikach popularyzowania książki, informacji, wiedzy i czytelnictwa;
- Prowadzenie inicjatyw zmierzających do włączenia społecznego lokalnego środowiska.

Cel szczegółowy: Partnerstwa i współpraca z instytucjami działającymi na terenie Gminy Wieprz.

Kierunki działań:

- Rozwijanie współpracy z innymi bibliotekami, instytucjami kultury, organizacjami i towarzystwami w rozwoju i zaspokajaniu potrzeb oświatowych i kulturalnych społeczności lokalnej;
- Współpraca z instytucjami i ludźmi popularyzującymi kulturę żywego słowa.

W Strategii omówiono zagadnienie dziedzictwa kulturowego – zabytki nieruchome i ruchome wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty ujęte w GEZ.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Wieprz

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wieprz zostało przyjęte Uchwałą Nr XXXV/327/14 Rady Gminy Wieprz z dnia 30 czerwca 2014 r. ze zmianami. Dotychczas obowiązujące Studium zostało sporządzone w 2005 r. i zmienione w zakresie przeznaczenia niektórych terenów w 2010 r.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiującym kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Celem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy Wieprz, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Studium nie jest aktem prawa miejscowego, jednak stanowi merytoryczną podstawę dla sporządzenia i uchwalenia planów miejscowych.

W Studium przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego gminy, w tym:

- rozwój osadnictwa, układy przestrzenne;
- zespoły i obiekty zabytkowe oraz ich ochrona prawna;
- obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (obiekty sakralne, kapliczki i figury, zespoły dworskie, obiekty inne, zabudowa mieszkalna i zagrodowa).

W Studium wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej, które zostały przedstawione poniżej.

System kulturowy tworzą obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej, obiekty wpisane do ewidencji zabytków oraz stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków archeologicznych.

Dla ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują przepisy odrębne oraz wyodrębnione zostały strefy ochrony konserwatorskiej wyznaczone wokół obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W strefach tych obowiązuje ochrona i właściwa ekspozycja obiektów objętych ochroną, zachowanie historycznej sieci dróg i rzek, zieleni oraz granic działek. W przypadku otaczającej dysharmonijnej zabudowy obowiązuje poprawa jej wyglądu (w nawiązaniu do architektury obiektów zabytkowych). Wszystkie działania związane z zagospodarowaniem terenów w tych strefach wymagają akceptacji działań i dostosowania się do warunków podanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ponadto na terenie Gminy Wieprz znajduje się szereg obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. Do ochrony prawem miejscowym wskazuje się zachowane przykłady architektury tradycyjnej, które nie utraciły cech stylowych – wyszczególnione w ewidencji zabytków.

Dla obiektu/zespołu obiektów należy ustalić w planach miejscowych, zgodnie z przepisami odrębnymi, przepisy określające zakres dopuszczonych prac na obiekcie/zespole obiektów i w jego/ich otoczeniu, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji dotyczących ochrony cech stylowych zabudowy. W przypadku koniecznych wyburzeń obiektów należy każdorazowo uzyskać pozytywną opinię konserwatorską oraz wykonać konieczną dla celów archiwalnych dokumentację konserwatorską.

Obowiązuje zachowanie:

- zabytkowej zabudowy, dla której szczegółowe zasady ochrony ustalone będą w planach miejscowych;
- walorów historycznych i kompozycyjnych, rozplanowania i dyspozycji przestrzennej; w szczególności ochronie podlegają: układ dróg i ścieżek wewnętrznych, wnętrza urbanistyczne, historyczne założenia zieleni.

Przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej, w dostosowaniu do historycznego układu urbanistycznego i form zabudowy tradycyjnej, w otoczeniu dopuszcza się: uzupełnienia nową zabudową; przebudowę, rozbudowę i zmianę funkcji obiektów zabytkowych.

Zasady rewaloryzacji zabytkowej substancji oraz kształtowania nowej zabudowy w zgodzie ze skalą i tradycją przestrzenno-historyczną, winny być sprecyzowane w zapisach planów miejscowych, a w szczególności zawierać ustalenia dotyczące: układu kalenicy, wysokości zabudowy, ukształtowania bryły obiektów; w tym form dachów i rzutu budynków, rozwiązań elewacji; detalu architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej, kolorystyki i materiałów wykończeniowych.

W zależności od uwarunkowań i specyfiki obiektu, bądź obszaru objętego ochroną, przyjęte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego rozwiązania powinny ponadto:

- określać zasady podziału historycznych działek i sposób ich zabudowy;
- ustalać, w zależności od potrzeb, nakazane bądź nieprzekraczalne linie zabudowy;
- sankcjonując historyczny układ ciągów komunikacyjnych, w razie potrzeby ustalać zasady ewentualnej jego rozbudowy;
- ustalać zasady sytuowania nośników treści informacyjnych (szyldy, oznakowania, reklamy);
- wprowadzać regulacje dotyczące sposobu zagospodarowania i kształtowania zieleni;
- uwzględniać powiązania ciągów widokowych w celu ochrony ekspozycji krajobrazu.

Na obszarze gmin Wieprz występują także

stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków archeologicznych, które wskazuje się do objęcia ochroną prawem miejscowym, zgodnie z przepisami odrębnymi. Ustala się ponadto, że:

- działalność budowlana jest możliwa zgodnie z przepisami odrębnymi; na obszarach stanowisk archeologicznych dopuszcza się prowadzenie prac ziemnych wyłącznie pod nadzorem archeologicznym, na który należy uzyskać zezwolenie u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- przy wydawaniu decyzji administracyjnych wymaga się podania informacji o obecności stanowiska archeologicznego i ustawowych obowiązkach wynikających z tego faktu.

W Studium określono także politykę ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, której celem jest:

- zachowanie i wyeksponowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy;
- kształtowanie atrakcyjnego oblicza gminy, a szczególnie jego przestrzeni publicznych;
- zachowanie krajobrazu otwartego obszarów gminy o dużych walorach widokowych i przyrodniczych.

Zachowanie i ekspozycja wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego powinny polegać na:

- zachowaniu i rewaloryzacji obiektów zabytkowych wpisanych zarówno do rejestru zabytków jak też ujętych w ewidencji zabytków, ze zwróceniem szczególnej uwagi na tradycyjną zabudowę drewnianą najbardziej zagrożoną ze względu na zły stan techniczny i postępujący rozwój nowej zabudowy;
- promocji zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowić mogą atrakcję turystyczną gminy, poprzez informację o zabytkach, oznaczenie obiektów zabytkowych oraz ewentualne wyznaczenie szlaków kulturowych wiodących przez najcenniejsze pod względem zachowania układy przestrzenne i obiektów zabytkowych fragmenty miejscowości;

- propagowaniu wśród mieszkańców gminy wartości zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, jej wyglądu i atrakcyjności;
- zachowaniu historycznych układów przestrzennych oraz dalszego ich rozwoju na zasadzie kontynuacji, wymiany i uzupełniania istniejącej zabudowy;
- ochronie stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy.

Kształtowanie krajobrazu kulturowego wiąże się z:

- ustaleniem zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy zgodnie z tradycją regionu;
- przestrzeganiem ustalonych zasad w realizacji poszczególnych obiektów, szczególnie obiektów użyteczności publicznej;
- dążeniem do poprawy wyglądu i ujednolicenia wewnątrz poszczególnych miejscowości, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanej zabudowie, poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zieleń, małą architekturę a w przypadku przebudowy czy remontu, poprzez poprawę formy zabudowy;
- niedopuszczeniem do rozpraszania zabudowy oraz jej żywiołowego, niekontrolowanego rozwoju;
- kontynuacją tradycyjnych układów przestrzennych;
- podniesieniem atrakcyjności centrów miejscowości (przestrzeni publicznych) ze względu na ich ważną rolę w percepcji poszczególnych miejscowości (chodniki, mała architektura, zieleń, oświetlenie);
- zachowaniem istniejących zadrzewień i założeń zielonych oraz obudowy cieków wodnych.

Zachowanie i ekspozycja krajobrazu otwartego wymaga:

- przeciwdziałania degradacji tych elementów krajobrazu naturalnego, które stanowią główny zasób gminy przez niedopuszczanie do zabudowania terenów najbardziej eksponowanych widokowo a także poprzez ochronę przed nadmiernym obudowywaniem (zagęszczaniem zabudowy) terenów położonych wzdłuż dróg posiadających walory widokowe (ciągów widokowych), jak również osi i punktów widokowych;
- niedopuszczania do dewastacji krajobrazu przez budowę elementów infrastruktury technicznej nadmiernie ingerujących w tereny o szczególnych walorach krajobrazowych.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Wieprz ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz – w dobie upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region jako małą ojczyznę – szczególnie ważne.

Krajobraz kulturowy Gminy Wieprz ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- położenie na pograniczu śląsko-małopolskim i przynależność do czeskiej, śląskiej oraz małopolskiej strefy kulturowej w różnych okresach historycznych,
- podległość Cesarstwu austro-węgierskiemu w okresie zaborów,
- żyzne gleby i rolniczy charakter terenu,
- rozdrobnienie własności szlacheckiej i duża ilość gospodarstw kmiecych.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi i położeniem politycznym.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Wieprz położona jest w zach. części województwa małopolskiego, w powiecie wadowickim. W skład gminy wchodzi 6 miejscowości, z których Wieprz jest siedzibą gminnych władz samorządowych: Frydrychowice, Gierałtowice, Gierałtowiczki, Nidek, Przybradz, Wieprz. Gmina graniczy od płd. z miastem Andrychów, od płd. - wsch. z gminą Wadowice, od wsch. z gminą Tomice, od półn. z gminami Zator i Przepiszów, zaś od zach. z gminami Kęty i Osiek.

Gmina Wieprz ma charakter rolniczy – ze względu na korzystne warunki glebowe.

Teren Gminy Wieprz leży (wg podziału fizyczno-geograficznego J. Kondrackiego, 1998) w granicach mezoregionów Podgórze Wilamowickiego oraz pogórza Śląskiego i Pogórza Wielickiego. Podgórze Wilamowickie wchodzi w skład makroregionu Kotliny Oświęcimskiej, który z kolei wchodzi w skład podprovincji Zewnętrzne Karpaty Zachodnie. Pogórze Śląskie i Pogórze Wielickie wchodzi w skład makroregionu Pogórze Zachodniobeskidzkie, który z kolei wchodzi w skład podprovincji Północne Podkarpacie. Podprovincje te wchodzi w skład prowincji Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem.

Główną rzeką gminy jest Wieprzówka, lewobrzeżny dopływ Skawy. Na terenie gminy istotne znaczenie ponadlokalne posiadają dwa elementy przyrodnicze:

- rzeka Wieprzówka i jej prawobrzeżny dopływ Frydrychówka wraz z łąkami, łakami, zadrzewieniami i zaroślami krzewiastymi w otoczeniu koryta, stanowiące ponadlokalny i lokalny korytarz ekologiczny łączący przyrodnicze tereny gminy z jej otoczeniem;
- kompleksy stawów rybnych występujące w centralnej, półn. i wsch. części gminy, będące elementami całego systemu stawów rybnych w tej części Małopolski („Dolina Karpia”), posiadające istotne znaczenie w systemie przyrodniczym gminy Wieprz i gmin sąsiednich.

W dolinie rzeki Wieprzówki funkcjonuje obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 pod nazwą „Dolina Dolnej Skawy”, obejmujący na terenie gminy około 766,0 ha. Jest on powiązany z terenami położonymi w dolinie Skawy w gminach sąsiadujących i obejmuje największe kompleksy stawów Ziemi Oświęcimsko-Zatorskiej: Spytkowice, Przeręb, Bugaj oraz Stawy Monowskie.

Dolina Wieprzówki stanowi najbardziej charakterystyczny element rzeźby obszaru gminy. Przebiega mniej więcej południkowo i rozdziela terytorium gminy na dwie części o nieco różnej morfologii. Ukształtowanie powierzchni przyczynia się do wysokich walorów krajobrazowo-widokowych na większości obszaru gminy; szczególnie rozległe widoki rozciągają się z wierzchołków garbów Pogórza Wielickiego w kierunku płd., na wzniesienia Beskidu Małego.

Fragmenty gminy leżą w zlewni innych rzek: Gierałtowiczki – w zlewni potoku Bachorz, wpadającego do Wisły, zach. część miejscowości Nidek i płd.-zach. kraniec Wieprza – w zlewni Soły. Ponadto wsch. krańce Przybradza są odwadniane przez małe cieki odprowadzające wody bezpośrednio do Skawy.

Zalesienie gminy Wieprz jest stosunkowo niewielkie. Do największych i najbardziej charakterystycznych kompleksów leśnych o wysokich walorach przyrodniczych należy zaliczyć:

- kompleks leśny w Gierałtowiczkach porastający łagodne półn. stoki garbów pogórskich w zach. części miejscowości. Wmieszonym drzewostanie dominuje sosna, ponadto brzoza, grab, buk, dąb, domieszki jaworu i lipy. Dna głębokich jarów porastają lasy łąkowe z olchą czarną i jesionem.
- kompleks leśny w Nidku porastający lej źródłowy ciek wodny bez nazwy w płd. części wsi. W mieszanym drzewostanie dominuje sosna i brzoza, nad korytem ciek wodny rosną olchy i nielicznie jesiony.
- kompleks leśny we Frydrychowicach porastający fragment wierzchołki Pogórza Wielickiego i doliny potoku w płd.-zach. części miejscowości. Rzeźba terenu jest tu bardzo urozmaicona. W drzewostanie zdecydowanie dominuje świerk i olcha. Inne gatunki występują w niewielkich ilościach.

Ponadto mniejsze i bardziej rozczłonkowane lasy występują w Gierałtowicach (przysiółek Brzosa) oraz na pograniczu Wieprza i Frydrychowic. Niewielkie lasy i zadrzewienia występują na trudnych do uprawy gruntach na całym obszarze gminy.

Na obszarze gminy znajdują się cztery obiekty objęte ochroną w formie pomników przyrody ożywionej. Są to trzy dęby szypułkowe w parku zabytkowym w Gierałtowiczkach i jedna lipa w parku w Gierałtowicach.

5.2.2. Zarys historii gminy

Pradziejowy okres zagospodarowania terenów obecnej gminy skupiał się głównie w obrębie doliny największej miejscowej rzeki, Wieprzówki. Najintensywniejsze zasiedlenie obszaru miało miejsce w epoce kamienia, a późniejsze ślady penetracji człowieka są znikome ze względu na brak lub zatarcie źródeł archeologicznych.

Początki stałego osadnictwa sięgają czasów wczesnego średniowiecza. Z tego okresu w poszczególnych wsiach zachowały się nieliczne obiekty. Teren gminy należał do państwa Wiślan i wraz z innymi pozostawał pod wpływami politycznymi państwa Wielkomorawskiego. W połowie X w. znajdował się pod panowaniem czeskim, po czym Mieszko I przyłączył go do rozwijającego się Państwa Polskiego – kasztelania oświęcimskiego w ziemi krakowskiej. Był to obszar słabo zaludniony, porośnięty prastarą puszcza karpacką, pojedyncze osady lokowały się w okolicy Mucharza oraz Zatora. Od czasu rozbitcia dzielnicowego Polski (1138 r.) obszar ten znalazł się w strefie przygranicznej. W 1179 r. Kazimierz Sprawiedliwy przekazał go księciu opolskiemu Mieszkowi Płasnogiemu.

Na przełomie XIII/XIV w. postępowało coraz większe rozdrobnienie księstw śląskich. W 1 poł. XIV w. powstało księstwo oświęcimskie, obejmujące m.in. tereny obecnej gminy, które w 1327 r. stało się lennem korony czeskiej, w wyniku złożenia hołdu lennego królowi Czech Janowi Luksemburskiemu. Po bezpotomnej śmierci Jana II księcia oświęcimskiego w 1405 r., tron przejął książę cieszyński Przemysław I. Jego potomkowie w 1445 r. podzielili księstwo między siebie wyodrębniając z księstwa oświęcimskiego, księstwo zatorskie, oraz Toszek. W skład księstwa zatorskiego weszły tereny obecnej gminy Wieprz. Było to małe państwo (673,17 km²), które jako samodzielny byt polityczny istniało w latach 1445-1494, następnie zostało zakupione przez Jana Olbrachta, z tym że Zator pozostawiono w dożywotnie władanie ostatniemu księciu Zatorskiemu Januszowi i jego żonie Barbarze. Ostateczny zanik nastąpił w 1513 r., kiedy włączone zostało do Korony. Formalna inkorporacja miała miejsce w 1564 r. Weszło w skład województwa krakowskiego, jako tzw. powiat śląski (wraz z dawnym księstwem oświęcimskim), z sejmikiem ziemskim w Zatorze. Przynależność mieszkańców do Śląska była na tyle silna, że dopiero w 2 poł. XVI w. język czeski został skutecznie wyparty przez polski.

Obszar obecnej gminy długo pozostawał niemal niezamieszkały. Na większą skalę zaczął być zasiedlany od połowy XIII w. Natomiast intensywna kolonizacja prowadzona była od końca XIII w. i w 1 poł. XIV w. Uposażane ziemią rycerstwo i dworzanie sprowadzali kolonistów, przodował w tym ród Radwanitów herbu Rawicz. Większość wsi gminy powstała w końcu XIII i pocz. XIV w.

W pocz. XV w. na obszarze Czech, Węgier i Śląska toczyły się wojny husyckie, które spowodowały migrację ludności na tereny sąsiednie, m.in. na teren ob. gminy Wieprz. W latach 1430-1433 pojawiły się tu oddziały husyckie, które plądrowały okolicę.

W XV w. miała również miejsce migracja Wołochów, zwanych na Śląsku i ziemi zatorskiej Walasami. Byli to koczowniczy pasterze z terenów dzisiejszej Słowacji, Orawy i Węgier, zajmujący się wypasem kóz, owiec, świń. Nadal obfitujące w lasy tereny doliny Skawy były dla nich atrakcyjne, zatem pojawili się tu masowo. Byli ludźmi wolnymi, opłacali tylko tzw. podatek rogowy od kóz i owiec. Koczowniczy tryb życia, intensywny wypas zwierząt z czasem doprowadził do wyniszczenia terenu. By temu zapobiegać zmuszano ich do osiedlania się i podległości prawom lokalnym. Niektórzy osiedli ulegając asymilacji (co czytelne jest

w spolonizowanych nazwiskach pochodzenia walaskiego), inni zbierali się w bandy utrzymujące się z rozboju. Okres rozbojów trwał do XVI w., co doprowadziło do wyludnienia części osad regionu, np. Wieprza.

Wiek XVI był okresem względnej stabilizacji. Wzrastało znaczenie polityczne szlachty oraz rosła koniunktura na produkty rolne w Europie. W efekcie folwarki szlacheckie powiększały się kosztem gospodarstw kmiecyh. Rosła liczebność chłopów nie posiadających ziemi, tzw. komorników i chałupników żyjących z pracy najemnej. Jednocześnie kwitła gospodarka rybna. Produkty rolne z rejonu spławiane są Wisłą do Krakowa i Gdańska.

Był to też okres rozkwitu reformacji, której zwolennikami stawali się przedstawiciele szlachty, którzy licznie zmieniali wyznanie na protestanckie. Za ich przykładem szli chłopci i mieszczanie. Kalwinizm rozwijał się tak szybko, że w końcu XVI w., niemal co trzecia katolicka parafia przejęta była przez protestantów. Dopiero po najeździe szwedzkim (1655 -1660), pustoszącym okolice, nastąpiła rekatolicyzacja.

Od ok. 1720 r. na obszarze Andrychowa, zlokalizowanego przy pld. granicy ob. gminy Wieprz oraz sąsiednich wsi rozpoczął się intensywny rozwój tkactwa za sprawą rzemieślników z Belgii, Saksonii i Śląska, sprowadzonych przez właściciela klucza andrychowskiego (w skład którego okresowo wchodził Wieprz), Franciszka Czerny-Szwarzenberga.

W 1768 r. zawiązała się w Barze konfederacja pod hasłem obrony swobód szlacheckich, która z czasem zmieniła się w zbrojne powstanie przeciwko dominacji Rosji nad Rzeczpospolitą. Rozpoczęła się wojna domowa, w której po stronie konfederatów uczestniczyli również mieszkańcy powiatu śląskiego, którzy w dniu 15.07.1768 r. w Kętach zgłosili akces do konfederacji. Marszałkiem konfederacji został Maciej Bobrowski, który do pomocy miał konsyliarzy: Jana Starowiejskiego i Kazimierza Lgóckiego, wojskiego mniejszego księstwa Zatorskiego i oświęcimskiego. Przyłączył się też wójt wadowicki – Damian Biberstein Starowiejski. W Wadowicach w 1768 r. przebywały wojska konfederackie, którym okoliczne wioski musiały dostarczyć ludzi, pieniędzy i żywności. Konfederaci wzięli udział w obronie Krakowa, który został zajęty przez Rosjan już 17.08.1768 r. W czasie dalszych działań wojennych przez okolice przechodziły wojska rosyjskie i królewskie, które również obciążały mieszkańców podatkami. Wojna skończyła się klęską konfederatów pod Lanckoroną w dniu 22.06.1771 r. Ostateczny upadek konfederacji barskiej przyniósł znaczne zubożenie regionu i pierwszy rozbiór Polski (1772 r.), w wyniku którego cała południowa część województwa krakowskiego, wraz z terenami gminy Wieprz i Ziemią Wadowicką, znalazła się pod zaborem austriackim. Zniesiono wówczas powiat Śląski, cały obszar znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego.

Nowi władcy zaczęli dostosowywać organizację świeżo przyłączonych obszarów systemu prawnego monarchii habsburskiej. W latach 1780-1790 wprowadzono tzw. Patenty józefińskie - reformy administracyjne, kościelne, sądownicze, społeczne, agrarne, szkolne i wojskowe, które miały służyć idei stworzenia nowoczesnego państwa i wewnętrznej jego konsolidacji, podniesienia poziomu gospodarczego i podporządkowaniu państwu Kościoła katolickiego. Austriacy wprowadzili własną administrację z niemieckim językiem urzędowym, język niemiecki wprowadzono do szkół. Na skutek reform wsie podzielone zostały na część dworską i część gromadzką. Każda z nich prowadziła oddzielną kancelarię i posługiwała się do celów urzędowych własną pieczęcią. Pieczęcie dworskie zanikły, z chwilą podporządkowania dworów władzom gminnym (1919 r.). Natomiast pieczęcie gromadzkie przetrwały do utworzenia gmin zbiorowych (1935 r.).

Przynależność terytorialna przyłączonych ziem często ulegała zmianom. Ziemia Wadowicka, wraz z nią tereny gminy Wieprz, początkowo znalazła się w obrębie cyrkułu z siedzibą w Wieliczce, od 1782 r. – w obrębie cyrkułu myślenickiego. W 1819 r. dokonano kolejnej reorganizacji, w wyniku której stolicę obwodu przeniesiono do Wadowic – do 1855 r. Władze w Wiedniu rozpoczęły też budowę nowej infrastruktury komunikacyjnej. Już pod k. XVIII w. wybudowano Trakt Cesarski (środkowogłicyjski) łączący Wiedeń z Lwowem, który przyczynił się do rozwoju handlu. Dynamiczny rozwój przeżywało też andrychowskie tkactwo – do lat 30. XIX w., gdy zmalało zapotrzebowanie na rynkach na jego produkty, co przyczyniło się do lokalnej rewolucji przemysłowej.

W okresie zaborów na terenie regionu miały miejsce liczne epidemie i klęski żywiołowe. Powódź w 1813 r., epidemie cholery w 1831 r. i w latach 1846-1847, seria powodzi w latach 40. i 50. XIX w.

spowodowały głód i pochłonięły ogromną liczbę ofiar. Katastrofalne rozmiary osiągnęła druga epidemia, w wyniku której w większości miejscowości zmarła ok. 1/3 mieszkańców.

W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość, teren obecnej gminy Wieprz znalazł się w granicach utworzonego powiatu wadowickiego, w obrębie województwa krakowskiego.

Inwazja niemiecka w 1939 r. spowodowała masową ucieczkę ludności. Dla pozostałych rozpoczął się terror okupacyjny. W wyniku nowego podziału administracyjnego zach. część Ziemi Wadowickiej, w tym tereny ob. gminy Wieprz, została włączona do Rzeszy. Podjęto intensywną germanizację, a od 1940 r. przeprowadzano akcję wysiedlania części ludności polskiej do Generalnego Gubernatorstwa, niekiedy była to większość mieszkańców miejscowości. Okupacja dobiegła końca w styczniu 1945r., wraz z wkroczeniem 38 Armii z IV Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej.

Po zakończeniu II WŚ część wysiedlonej ludności wróciła do rodzinnych stron. W 1975 r., w wyniku reformy administracyjnej i ustanowienia dwustopniowego podziału administracyjnego, zlikwidowano powiat wadowicki, obszar gminy włączono do województwa bielskiego z siedzibą w Bielsku-Białej. W 1999 r. przeprowadzono kolejną reformę administracyjną, w wyniku której powrócono do trójstopniowego podziału terytorialnego. Gmina Wieprz weszła w skład odtworzonego powiatu wadowickiego w województwie małopolskim.

5.2.3. Historia wsi z terenu Gminy Wieprz

• WIEPRZ

Lokacja wsi miała miejsce prawdopodobnie w XIII w. lub w 1 poł. XIV w., na karczowiskach dawnych lasów wieprzowskich. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1326 r. – wieś występuje pod nazwą „Vepres” (łac. ciernisty krzak, gęste zarośla). Jan Długosz (1470-1480) wymienia nazwę miejscowości w formie Wyeporz villa i jej właścicieli: Mikołaj Szaszowski herbu Topacz – dziedzic Gierałtowic, Smolic, Przybradza, Wieprza i Andrychowa, który mieszkał w Gierałtowicach oraz Mikołaj i Stanisław Wieprzowscy herbu Grzymała i Radwan, którzy mieszkali w dolnej części wsi. W 1480 r. cała wieś była w rękach Szaszowskich. Potem część majątności przejął syn Piotr Szaszowski vel Gierałtowski, po jego śmierci w 1525 r. – Jan używający nazwiska Gierałtowski lub Wieprzowski, określany jako „dziedzic z Vepri”. Jego potomkowie osiedlili się w Wilamowicach, przyjmując nazwisko Wilamowski.

W 1520 r. jako właściciel Wieprza wymieniany jest Feliks z Olszowic. Niewielkie folwarki mieli tu też: Stanisław Gniewek, Bernard Nidecki i Stanisław Pieniążek. W 1595 r. dziedzicem wsi został Mikołaj Komorowski, starosta niegrodowy barwałdzki.

W pocz. XVII w. Wieprz wszedł w skład majątków klucza andrychowskiego (z Inwałdem, Targanicami, Roczynami i Sułkowicami) w rękach Hieronima Przyłęckiego herbu Szreniawa, stolnika krakowskiego i kasztelana sądeckiego. W 1663 r. klucz odziedziczył Achacy Przyłęcki, kasztelan oświęcimski i sekretarz królewski. Wdowa po nim, Salomea z Nielepców wyszła powtórnie za mąż za Stanisława Szwarcenberga – herbu Nowina z Witowic, który przejął majątek. Po nim dziedziczył bratanek Franciszek, kasztelan oświęcimski i starosta barwałdzki, potem jego córka Salomea, żona Stanisława Ankwicza z Posławic herbu Habdank, kasztelana bieckiego. Po jego śmierci w 1784 r., majątek podzielono między synów. Klucz inwałdzki z Inwałdem, Roczynami, Wieprzem i Zagórnikiem – wchodzący w skład starostwa wadowickiego, objął Józef Ankwicz, starosta sądecki, znany targowiczanie. Jego syn Andrzej Alojzy w 1811 r. sprzedał majątek Konstantemu Bobrowskiemu herbu Jastrzębiec.

W rękach rodziny Bobrowskich majątek pozostawał do 1945 r. Należał do nich też folwark Przykaza na pld. wsi Wieprz, wraz z karczmą i 192 morgami ziemi. Od końca XIX w. drugi folwark – Twierdza – w pñ. części wsi, z 298 morgami ziemi, karczmą i gorzelnią należał do brata Konstantego – Wincentego Bobrowskiego. Tę część dzierżawił Żyd Józef Gross, a w okresie międzywojennym – Marceli Hagenberder. Znaczna część ziemi w Wieprzu znajdowała się w rękach chłopów: 15 gospodarstw o pow. 50 morgów, 35 gospodarstw o pow. 20-50 morgów, 100 gospodarstw wielkości 10-20 morgów, 40 wielkości 1-5 morgów

i 60 mniejszych. We wsi mieszkało też 40 chałupników. Hodowano konie, bydło rogате, nierogaciznę oraz pszczoły (ok. 1900 r. we wsi było 100 uli). Od pocz. XX w. we wsi działała mleczarnia.

Parafia w Wieprzu, wg tradycji powstała w XIII w., wzmiankowana jest w 1326 r. w dekanacie zatorskim. Kościół, wzniesiony w XVI w. na miejscu starszego, został rozebrany w 1891 r. Obecna świątynia powstała w latach 1875-1890.

W 1941 r., podczas II wojny światowej wieś została wysiedlona. Część mieszkańców przesiedlono do Targanic, Sułkowic, Zagórnika i Rzyk. Zdolnych do pracy wysłano w głąb Niemiec, a pozostali zmuszeni byli pracować u „bauerów”.

Po II wojnie światowej folwark Twierdza upaństwowiono, w zabudowaniach folwarcznych zorganizowano Państwowe Gospodarstwo Hodowli Zarodowej. Folwark Przykaza oraz przysiółek Wronowiec rozparcelowano.

• FRYDRYCHOWICE

Wieś założona prawdopodobnie na przełomie XIII/XIV w., wzmiankowana pierwszy raz w 1325 r. jako Wridrichowicz. Od 1364 r. do pocz. XVII w. Frydrychowice były własnością szlachecką rodu rycerskiego pochodzenia ruskiego herbu Kornicz, który ok. XV w. przybrał nazwisko Frydrychowskich. Kolejno byli to: Niczko Rusin (Ruthenus) (1364 r.), Mieszko z Frydrychowic (1380 r.), Pieszzyk z Frydrychowic (1388 r.), Miczek z Frydrychowic (1395 r.), Piechna – żona Przeclawa z Frydrychowic (1402 r.), Michał Rusin z Frydrychowic (1404-1413), Janusz Rusin z Frydrychowic (1406 r.), Piotr Falkenberg z Frydrychowic (1419 r.), Stanisław z Frydrychowic – starosta oświęcimski (1440-1441), Aleksander Frydrychowski z Frydrychowic i Przybradza (1470-1480), Michał Frydrychowski (1480 r.), Mikołaj Frydrychowski (1482 r.). W 1581 r. właścicielami wsi byli: Michał, Krzysztof, Stanisław, Piotr i Aleksy Frydrychowscy.

W XVII w. Frydrychowice stanowiły własność kilku rodów: Worszyckich, Trembeckich, Brodeckich i Kossów. W XVIII w. majątek uległ jeszcze większemu rozdrobnieniu, wieś była współwłasnością kilkunastu rodzin szlacheckich, m.in.: Drohojowskich herby Kornicz, Hebdów herbu Stary Koń, Jaklińskich herbu Ostoja, Nimirskich herbu Gozdawa, Jezierskich herbu Prus, Siedleckich herbu Grzymała, Sternalskich, Lekszczyńskich herbu Warmia, Białobrzeskich herbu Abdank, Aleksandrowskich herbu Topór.

Około 1857 r. właścicielami tabularnymi wsi byli Paweł Kozioł i Ludwika Pleszowska, potem Władysława Sławińska (1857 r.), Tekla Modelska (1860 r.), Michał Adwentowicz (1864 r.). Około 1880 r. we Frydrychowicach znajdowały się trzy folwarki: Michałowszczyzna, Wolszczyzna, Szwarcowizna. Do 1939 r. wymieniane są trzy majątki: Konrada Kozioła (150 mórg), Antoniego Szczerbowskiego (250 mórg), Czesława Łuszczkiewicza (200 mórg) – właściciela tzw. Folwarku Wielkiego.

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z lat 1325-1327. W 1440 r. wzmiankowany jest jako parafialny pod wezwaniem św. Michała Archanioła. W okresie reformacji przekształcony w zbór kalwiński, rekuncyliowany został w 1615 r. W 1657 r. powstało bractwo różańcowe – z inicjatywy proboszcza, ks. Filipa Stanisława Kowalskiego, założyciela fundacji szkolnej w Frydrychowicach (1667 r.). Pierwszy kościół spłonął w 1929 r., obecny wzniesiony został w latach 1929-1931.

W 1897 r. z inicjatywy Magdaleny Szewczyk założono Dom Zakonny sióstr serafitek. Obok wzniesiono budynek przytułku dla ludzi osamotnionych oraz ochronki dla dzieci. Zakłady te rozpoczęły działalność pod wezwaniem św. Józefa w 1901 r. W 1939 r. staraniem Czesława Łuszczkiewicza zbudowano we wsi drogę łączącą Frydrychowice z Przybradem.

Frydrychowice nie odegrały większej roli w życiu publicznym. Ludność zajmowała się głównie rolnictwem. Uprawiano soczewicę, len, pszenicę, groch proso, owies jęczmień, a po 1772 r. – ziemniaki i koniczynę.

W czasie II wojny światowej, od 1940 r., wywożono młodych ludzi na przymusowe roboty do Niemiec, pozostali byli zmuszeni pracować u osiedlonych tu „bauerów”. W dniu 25.01.1945 r. do Frydrychowic wkroczyły oddziały radzieckie.

• GIERAŁTOWICE

Lokacja wsi na prawie niemieckim mogła nastąpić w końcu XIII w., gdyż już w 1326 r. wzmiankowany jest proboszcz parafii pw. Św. Marcina w Villa Gerardi, opłacającej podatek papieski. Nazwa wsi początkowo miała charakter dzierżawczy od osoby Gerard, następnie przekształcona została w nazwę patronimiczną od imienia Gierald. Jan Długosz podaje ją w formie zlatnizowanej – Geralthowycze.

Początkowo była to wieś książęca w rękach Jana księcia Oświęcimskiego. Ok. 1400 r. jej właścicielami były szlachecko – rycerskie rody: Radwanitów, przybyłych w poł. XIII w. z opolskiego, Korniczów, wywodzących się z rycerstwa ruskiego oraz Szaszowskich herbu Topacz, przybyłych z Wielkopolski. Ok. poł. XV w. do poł. XVII w. wieś była własnością już tylko Szaszowskich (Szaszor, Szaszorski), którzy z czasem przybrali nazwisko Gierałtowscy.

W XV w. Gierałtowscy wzniesli dwór obronny określany w literaturze jako „fortalio alias czywerdza”, ulokowany nad rozległymi stawami założonymi zapewne w XIV w., a rozciągającymi się od Wieprza i Frydrychowic w kierunku Zatora. Warownia zbudowana została na owalnej platformie ziemnej, otoczonej szeroką fosą. Platforma przetrwała do czasów obecnych. W czasach reformacji, w 1562 r., Jan Gierałtowski, a później Paweł i Maciej, jako kolatorowie kościołów w Gierałtowicach, Głębowicach, Wilamowicach i Kozach, zmienili te kościoły na zbory kalwińskie. Po upadku reformacji przywrócono je katolikom. W 1629 r. wybudowano drewniany kościółek, który przetrwał do 2 poł. XIX w.; w 1886 r. wzniesiono kościół murowany.

W 1588 r. wieś kupił Joachim Bielski sekretarz Zygmunta III, kronikarz, poeta i pisarz. Od 1615 r. jej właścicielem był Mikołaj Biberstein Starowiejski, komornik graniczny księstw oświęcimskiego i zatorskiego. W XVII w. wymieniany jest Łukasz Starowiejski, potem Andrzej Żydowski herbu Doliwa i jego syn – Andrzej Antoni Żydowski. W 1728 r. Gierałtowice były w posiadaniu Lubomirskich. Księżna Lubomirska na miejscu średniowiecznej siedziby wybudowała nowy, parterowy dworek jodłowy. Pod koniec XVIII w. wieś była własnością W. Golaskiej, od której w pocz. XIX w. nabył ją właściciel Zatora, gen. Stanisław Wąsowicz herbu Gozdawa.

W pocz. XIX w. właścicielami Gierałtowic została rodzina hrabiowska Duninów, herbu Łabędź, starostów zatorskiego zamku. Teodor Dunin, po wybudowaniu nowego dworu w Gierałtowiczkach (1855-1880), zamieszkał w nim, a dwór gierałtowski i zamek zatorski sprzedał hrabiom Potockim herbu Pilawa. Nowy właściciel wydzierżawił dwór rodzinie Walaszków, pochodzenia czeskiego.

W latach 1926-1927 hrabia Adam Potocki dokonał parcelacji majątku. Ziemię nabyło 69 miejscowych chłopów i jeden cudzoziemiec – Oswald Schaedel, który w 1927 r. zakupił resztówkę wraz z dworskimi budynkami, składającą się z 90 parcel gruntowych, 7 parcel budowlanych i prawa korzystania z urządzeń wodnych i wody (stawy rybne, kanały nawadniające, śluzy, źródła wody pitnej).

Od 1867 r. Gierałtowice (i Gierałtowiczki) należały do powiatu wadowickiego, od 1910 r. – do powiatu oświęcimskiego, w 1931 r. powróciły do powiatu wadowickiego. Obydwie wsie do 1935 r. stanowiły oddzielne gminy, potem zostały przyłączone do gminy Wieprz. Po II wojnie światowej dla obydwu wsi utworzono gminę w Gierałtowicach, która przetrwała do 1958 r., w którym ponownie zostały włączone do gminy Wieprz.

Według spisów, 1850 r. na terenie wsi zamieszkiwało ogółem 23 Żydów, w 1894 r. – 17, w 1934 r. – 14. W czasie okupacji przewieziono ich do getta w Wadowicach, potem – do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Wyzwolenie wsi spod okupacji nastąpiło dnia 26.01.1945 r.

• GIERAŁTOWICZKI

Wieś została założona w XVII w., prawdopodobnie przez Bibersteinów – Starowiejskich, jako wieś folwarczna wzmiankowana w latach 1663-1676 w aktach rewizji łanów. Folwark wzmiankowany jest po raz pierwszy w 1664 r. W 2 poł. XIX w. wieś została rozbudowana przez hrabiego Teodora Dunina, który przejął wieś w spadku. Po jego śmierci majątek odziedziczył jego syn Tytus Dunin, który rozszerzył założenie dworskie zakładając park krajobrazowy, plantację truskawek, sad owocowy i stawy rybne. Organizował szereg różnych imprez lokalnych. Jako były rotmistrz kawalerii, należał do Związku Strzeleckiego, pod którego hasłami urządził w Gierałtowiczkach zawody strzeleckie, wyścigi konne i rowerowe, polowania, biegi i zapasy. Duninowie pozostali właścicielami wsi do 1939 r.

• NIDEK

Lokacja wsi nastąpiła przypuszczalnie w XIII w. W źródłach pisanych Nidek wzmiankowany jest w spisach świętopietrza z lat 1325-1327, jako „ecclesiae de Nidek”. Parafia w Nidku erygowana została w 1313 r., drewniany kościół wzniesiony w pocz. XVI w., konsekrowany był w 1539 r. W 2 poł. XVI w. pełnił funkcję zboru kalwińskiego, który rekuncyliowano w 1669 r.

Była to wieś szlachecka, w latach 1506-1547 należąca do Jana Jordana. W 1548 r. przejęli ją Nideccy herbu Kornicz, którzy przybrali nazwisko od nazwy miejscowości. W XVI w. była tu szkoła parafialna. Na przełomie XVII/XVIII w. wzmiankowani są Nielepcowie, którzy w nideckim dworze osadzili na pewien czas jezuitów. Od XVIII w. Nidek należał do rodziny Bobrowskich. Ostatni właściciel majątku, Joachim Bobrowski, wzmiankowany jest w 1855 r. Następnie posiadłość należała do rodziny Górniaków, Jana Walica i braci Michała i Adama Dembieńskich (1926-1939). W latach 1939-1945 dwór wraz z przynależnymi do niego dobrami znalazł się pod zarządem niemieckich władz okupacyjnych. Po 1945 r. majątek Dembieńskich został rozparcelowany.

Pod koniec XIX w. we wsi istniały 3 małe folwarki i gorzelnia. Większy obszar ziemi (274 ha) w 1904 r. należał do Jana Walitza.

W czasie okupacji wieś została częściowo wysiedlona (05.04.1941 r.), mieszkańców skierowano do wsi Rzyki. Zdolni do pracy zostali wysłani na przymusowe roboty do Niemiec. Pozostawionych mieszkańców rozlokowano w obrębie wsi. Zmuszeni byli pracować u niemieckich osiedleńców, zwanych bauerami, którzy przybyli z Besarabii Bukowiny.

• PRZYBRADZ

Wieś założona została prawdopodobnie w XIII w. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1328 r. W spisach świętopietrza określana jest, jako „villa Zebotonis”. Pochodzenie nazwy nie zostało jednoznacznie ustalone. Prawdopodobnie pierwotna nazwa wsi Przibrot, Piribrat, Prybiradz, ma charakter topograficzny i związana jest z położeniem osady powstałej przy brodzie Wieprzówka.

W latach 1441-1470 miejscowość stanowiła własność Mikołaja Szaszowskiego (dziedzic Gierałtowic, Smolic, Wieprza i Andrychowa) i Aleksandra Frydrychowskiego herbu Kornicz. Kolejni właściciele to Palczowszczyk herbu Saszor, którzy sprzedali wieś w 1631 r. W poł. XVII w. wieś należała do Katarzyny z Bnina Śmigielskiej, żony starosty zatorskiego Pawła Leśnowolskiego herbu Roch i Krzysztofa Komorowskiego herbu Korczak, starosty barwałdzkiego, oświęcimskiego i liptowskiego.

W XVIII i XIX w. Przybradz był wsią częstkową i należał do: Śmigielskich herbu Łódzia, Zakrzewskich herbu Bogoria, Russockich herbu Zadora, Rottermundów herbu Rotermund, Rudnickich, Błęszyńskich, Szotarskich, Ziebrowskich, Lekczyńskich herbu Nałęcz, Bierzyńskich Brücknerów, Schultesów, Pleszowskich herbu Bogoria, Smolarskich i Szczerbowski. Pod koniec XIX w. ukształtowały się ostatecznie dwa folwarki i dwór. Folwark Świnka należał do Tomasza Targowskiego, od którego dzierżawili go Szczerbowscy. Folwark Górna Część i Dwór należał do Jana Bogoryi Pleszowskiego, następnie do jego zięcia Alojzego Smolarskiego. W XIX w. w Przybradzu czynne były kopalnie rudy żelaznej.

W XX w. wieś należała do Czesława i Aleksandry Smolarskich, do których przez prawie 30 lat należały wszystkie majątki wsi. Folwark Górna Część spłonął w 1906 r. Przed 1930 r. część gruntów majątku w górnej części wsi wykupili miejscowi chłopi. Folwark Swinka, łącznie ze stawami w 1935 r. sprzedano Edwardowi Jezierskiemu, a Dwór – adwokatom z Katowic (Guzy, Kot, Wolański).

5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

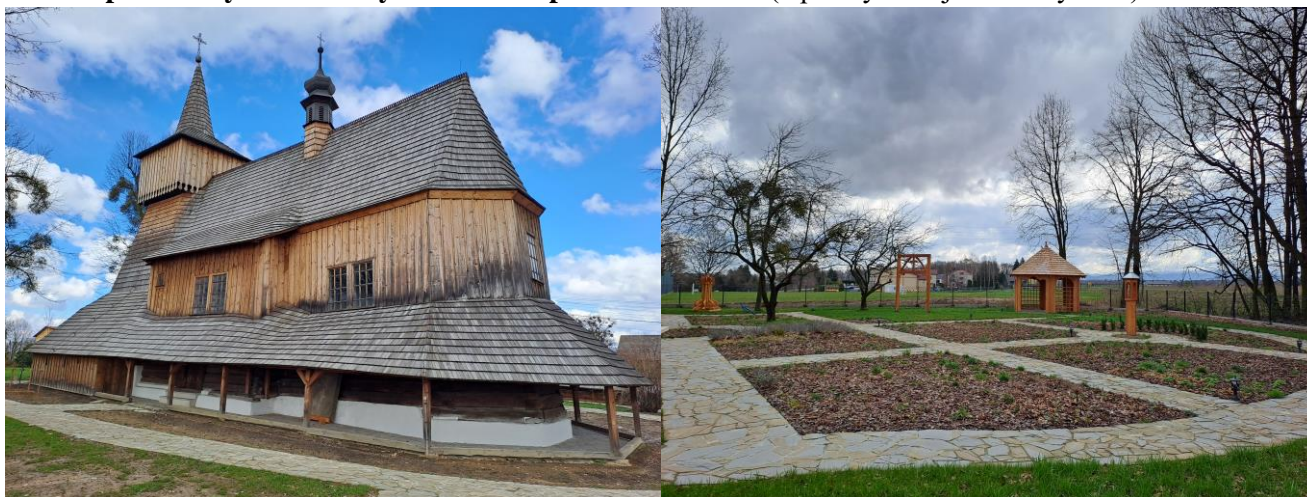
Dziedzictwo materialne stanowi zasadniczą część krajobrazu kulturowego. Wśród istotnych, budujących go elementów znajdują się zabytki. Gmina Wieprz może poszczycić się zaledwie kilkoma ważnymi obiektami zabytkowymi definiującymi jej przeszłość i określającymi współczesną pozycję. Świadomość tego bezcennego kapitału powinna towarzyszyć społeczności lokalnej, także władzom samorządowym, stanowiąc dla nich inspirację do zbudowania strategii lokalnej, wykorzystującej potencjał zabytków, jako swoistego generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

5.3.1. Najważniejsze zabytki nieruchomości Gminy Wieprz

• KOŚCIOŁY

Najważniejszym obiektem zabytkowym Gminy Wieprz, jednym z najstarszych na Ziemi Wadowickiej, jest drewniany kościół w Nidku – budowla o wysokim poziomie artystycznym i konstrukcyjno-technicznym, w charakterze znanym dla sztuki gotyku.

Kościół pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła w Nidku¹ (wpisany do rejestru zabytków)

Zdjęcia nr 1, 2. Kościół pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła wraz z ogrodem nideckim w Nidku (autor zdjęć: Urząd Gminy w Wieprzu)

Konsekrowany w 1536 r. lub 1539 r., zapewne na miejscu wcześniejszego, gdyż parafię utworzono w 1313 r. Fundatorem świątyni był właściciel wsi Mikołaj Nidecki. Od poł. XVI w. kościół służył jako zbór kalwiński, a później ariański, w 1669 r. wrócił w ręce katolików. W 1617 r. dobudowano wieżę z nadwieszoną izbicą, w tym czasie powstały też soboty. W latach 1685 i 1706 restaurowany – zapewne wtedy dobudowano wieżyczkę na sygnaturkę. W 1 poł. XIX w. wykonano nową polichromię wewnątrz. Z powodu zwiększenia liczby wiernych w latach 60. XX w. powiększono wewnątrz przez wyburzenie ściany między kościołem i wieżą. Gruntownie remontowany w 2009-2010, w 2013 r.

Kościół orientowany, jednonawowy, z węższym, wielobocznie zamkniętym prezbiterium z zakrystią od pñ. oraz z wieżą – od zach. Drewniany, na wysokiej, kamiennej podmurówce, wzniesiony w konstrukcji zrębowej, szalowanej pionowo deskami z listwowaniem na stykach desek, częściowo osłonięty gontem. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym dachem jednokalenicowym, krytym gontem. Wokół budynku otwarte soboty, przy wieży szalowane deskami. Wieża zwężona ku górze, z nadwieszoną izbicą – w konstrukcji słupowej, zwieńczona ostrosłupowym hełmem krytym blachą.

Wnętrze nakryte drewnianymi stropami, prezbiterium wydzielone ostrołukiem tęczy. We wnętrzu dolna część wieży włączona w obręb nawy. Płd. portal wejściowy i portal zakrystii zamknięte łukiem w ośli grzbiet.

¹Siwek L., Drewniany kościół w Nidku, w: Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 8, 48-54, 2004

Wnętrze pokryte skromną iluzjonistyczną polichromią. Wyposażenie neobarokowe i współczesne, zachowany barokowy krucyfiks na belce tęczowej i chrzcielnica, XVI w.

Kaplica pw. Św. Katarzyny Sienieńskiej w Przybradzu

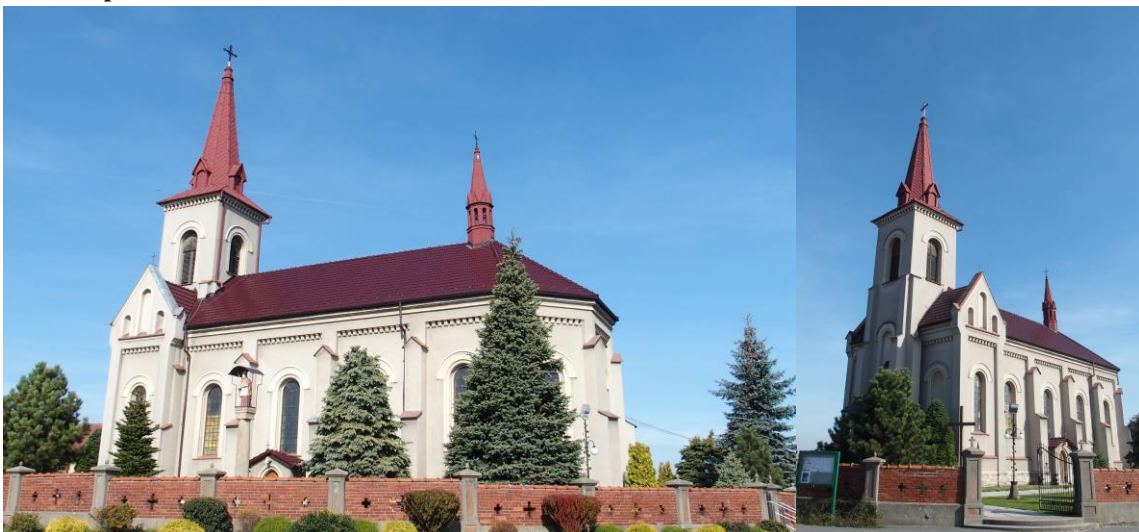

Zdjęcie nr 3. Kaplica pw. Św. Katarzyny Sienieńskiej w Przybradzu

Dawna kaplica jest drugim, wpisanym do rejestru zabytków obiektem sakralnym. Kaplica wzniesiona w 2 poł. XIX w. na miejscu starszej budowli. W 1869 r. poświęcona przez ks. A. Pleszowskiego, brata jej fundatora. Niewielka murowana budowla z niskim i wąskim, odcinkowo zamkniętym prezbiterium. Nakryta dwuspadowym dachem z sygnaturką. Ściany przeprute ostrołuczными otworami okien, zwieńczone są skromnym, profilowanym gzymsem.

Pozostałe kościoły, powstałe w końcu XIX w. i na pocz. XX w., prezentują walory typowe dla okresu powstania.

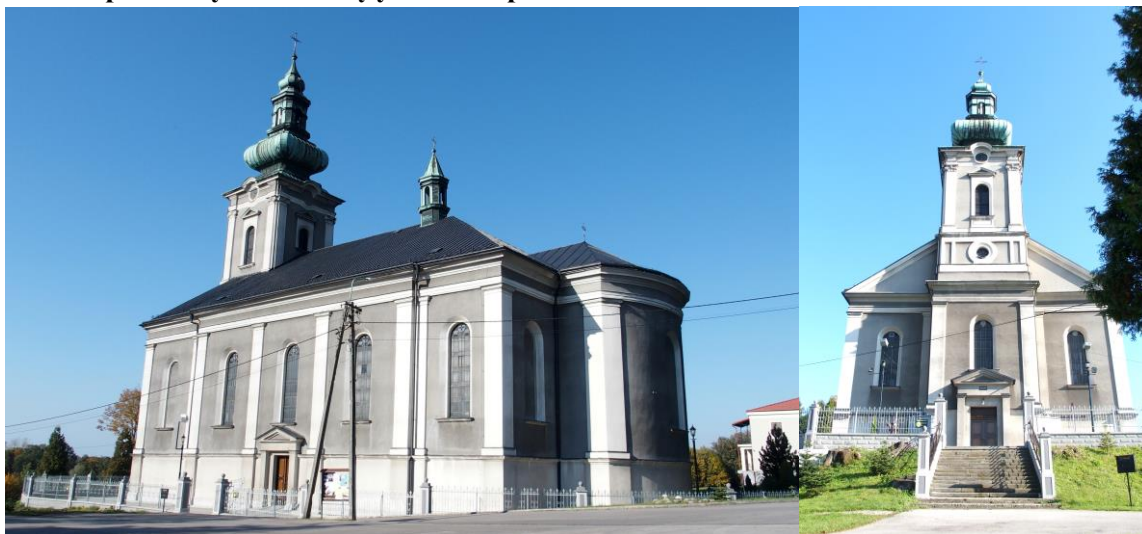
Kościół pw. Św. Marcina w Gieraltowicach

Zdjęcie nr 4, 5. Kościół pw. Św. Marcina w Gieraltowicach

Kościół wzniesiony w 1888 r., eklektyczny, murowany, orientowany, na rzucie prostokąta z transeptem w części zach. i wieżą. Prezbiterium niewyodrębnione, zamknięte poligonalnie, wraz z korpusem nakryte jednokalenicowym dachem. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: podziały lizenowe, płaski fryz na wolutowych konsolach i profilowany gzymś wieńczący, opaski okienne poszerzone w zwieńczeniu.

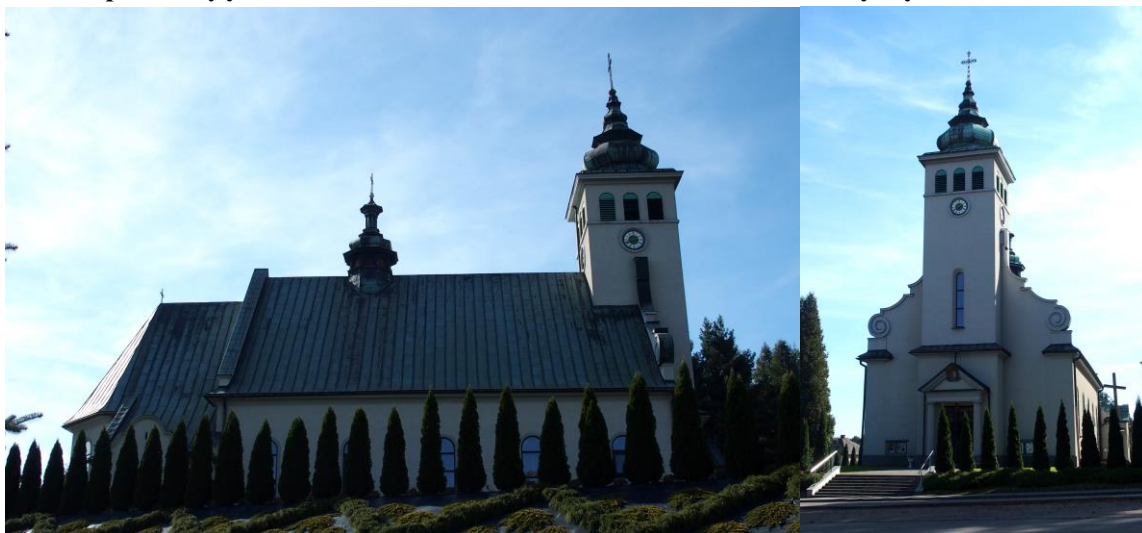
Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu

Zdjęcia nr 6, 7. Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu

Kościół wzniesiony w 1890 r., eklektyczny, murowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta, z prezbiterium minimalnie węższym, zakończonym apsydą zamkniętą odcinkiem łuku i z wieżą w fasadzie. Korpus i prezbiterium przykryte jednokalenicowym dachem, wieża zwieńczona spłaszczonym barokowym hełmem z latarnią. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: pilastry, gzyms cokołowy i szeroki, profilowany gzyms wieńczący, obramienia otworów wieży.

Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach

Zdjęcia nr 8, 9. Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach

Kościół wzniesiony w 1929-1931, wg projektu śląskiego architekta Henryka Szoldry, z elementami neobaroku. Witraże z 1931 r. wg projektu H. Szoldry wykonała krakowska pracownia Jana Kusiaka.

Kościół jednonawowy, nakryty dwuspadowym dachem, z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, skierowanym na pld., z zakrystią od zach. i składzikiem od wsch., oraz wieżą w fasadzie. Wieża na rzucie kwadratu, ryzalitowo wysunięta, rozmieszczona na osi fasady, w partii szczytu ujęta w spływy wolutowe, zwieńczona barokowym hełmem. Korpus czteroprzęsłowy, w każdym przęśle poszerzony o płytkie nisze – kaplice. Empora organowa w pñ. przęśle nawy, częściowo w obrębie wieży. W prezbiterium i kaplicach sklepienia kolebkowe. Ściany zwieńczone wyładowanym gzymsem, gładko tynkowane. Okna prostokątne, zamknięte półkoliście; w prezbiterium i pld. przęśle nawy – z witrażami.

• REZYDENCJE

Z powodu znacznego rozdrobnienia własności szlacheckiej rezydencje istniejące na terenie gminy mają stosunkowo niewielkie rozmiary. Część z nich, wzniesiona z drewna, uległa całkowitemu zniszczeniu, np. malowniczy dwór we Frydrychowicach, inne znajdują się w złym stanie technicznym.

Dwór w Nidku

Zdjęcie nr 10. Dwór w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 32

Pochodzi z XVIII/XIX w., klasycystyczny. Wybudowany zapewne przez rodzinę Bobrowskich, właściciele majątku od 1783 r. W 2 poł. XIX w. własność rodziny Górniaków, w pocz. XX w. – Jana Walicy, w latach 1926-1939 własność braci M. i A. Dembińskich. W 1939 r. przejęty przez Niemców, po wojnie – do 1975 r. w zarządzie Nadleśnictwa Andrychów, potem opuszczony ulegał stopniowej dewastacji. W 1986-1989 remontowany z przeznaczeniem na gminne przedszkole. Obecnie własność prywatna, po kapitalnym remoncie. Dwór znajduje się w zespole dworsko-parkowym wpisanym do rejestru zabytków.

Budynek na rzucie prostokąta, parterowy, na cokole wyodrębnionym odsadzką, nakryty wysokim, czterospadowym dachem z asymetrycznie rozmieszczonymi, dwuosiowymi facjatami – w obu połaciach, nakrytymi dwuspadowo. Ściany murowane z cegły, tynkowane, detalu brak. Fasada dziewięciosiowa, z głównym wejściem usytuowanym w osi facjaty. Facjata frontowa zwieńczona ścianką attykową, tylna – trójkątnym szczytem. Przed facjatą w fasadzie prostokątny balkon wsparty na parze kolumn i półkolumnach przyściennych.

Dwór w Przybradzu

Zdjęcia nr 11, 12. Dwór w Przybradzu, ul. Akacjowa 17

Zbudowany w 2 poł. XIX w. Wpisany do rejestru zabytków wraz z aleją grabową. Zbudowany przez Jana Pleszewskiego, w miejscu dworu warownego wzniesionego prawdopodobnie na przełomie XIV/XV w. Po śmierci Pleszewskiego dziedziczyła jego córka, Waleria Smolarska. Przed wybuchem II wojny światowej

sprzedany katowickim adwokatom (Guzy, Kot, Wolański). Po wojnie – budynek mieszkalny, od 1959 r. – przedszkole, potem mieszkania socjalne. Stan techniczny średni, wymagany remont kapitalny.

Bardzo piękny przykład wiejskiej architektury dworskiej. Dwuskrzydłowy budynek na rzucie litery T (korpus i prostopadłe skrzydło od wsch.), z niewielkim aneksem, nakryty dachami dwuspadowymi o kalenicach prostopadłych, z pojedynczymi naczółkami i rzędami lukarn – na dachu korpusu; nad aneksem dach pulpitowy. Budynek posadowiony na nierównym terenie, w części korpusu wysoko podpiwniczony, jednokondygnacyjny, w części wsch. – dwukondygnacyjny. Piwnice i parter murowane, górna kondygnacja – w konstrukcji drewnianej, szalowanej pionowo deskami. W fasadzie korpusu ganek kolumnowy na całą szerokość ściany, z ażurową balustradą, dostępny po zewnętrznych schodach. W elewacji tylnej – wąski taras wsparty na kolumnie. Kolumny ze znacznym entasis. Budynek w złym stanie technicznym, wymagany remont kapitalny.

Dwór w Gieraltowicach

Zdjęcie nr 13. Dwór w Gieraltowicach, ul. Zatorska 8

Obecnie budynek mieszkalny, pochodzi z przełomu XVIII/XIX w. Usytuowany na otoczonej fosą, owalnej platformie, wzniesiony prawdopodobnie w miejscu dawnej wieży obronnej. Wielokrotnie zmieniał właścicieli. Jednym z nich był gen. Stanisław Wąsowicz herbu Gozdawa, właściciel Zatora. Do 1945 r. dwór należał do Oskara Schadela. Całkowicie przebudowany w latach 1939-1949, utracił zabytkowy charakter. Zlikwidowano między innymi kwadratowe alkierze nakryte dachami namiotowymi, między którymi znajdowały się wejściowe podcienia z dwiema kolumnami. Budynek sprzedany w 2016 r. osobie prywatnej, jest w trakcie remontu (wymiana pokrycia dachowego, likwidacja lukarny w połaci frontowej, częściowa likwidacja podcienia, budowa portyku czterokolumnowego z trójkątnym szczytem – na osi fasady).

Niewielki, parterowy budynek, nakryty wysokim, naczółkowym dachem, z prostokątnym, wgłębnym gankiem – podcieniem na osi fasady. Ściany murowane, tynkowane, szczyty szalowane deskami. Zachowane okna wielopodziałowe, ościeżnicowe polskie. Od frontu współcześnie wprowadzony portyk kolumnowy.

• ZABYTKI TECHNIKI

Na terenie gminy Wieprz zachowały się bardzo nieliczne zabytki techniki. Gorzelnia, dwa młyny i młeczarnia. Pozbawione wyposażenia, funkcjonują raczej jako zabytki architektury, wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Jedynie dawna młeczarnia w Wieprzu nadal pełni swe funkcje.

Budynek młyna wodnego w Gieraltowicach, ul. Zatorska 10, murowany, pocz. XIX w., przystosowany do funkcji mieszkalnych, przebudowany.

Gorzelnia podworska w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 36, pocz. XIX w., parterowy budynek nakryty czterospadowym dachem, murowany, tynkowany, częściowo przekształcony, częściowo uszkodzony; zachowany wolnostojący komin.

Młyn wodny, ob. budynek mieszkalny w Wieprzu, ul. Wadowicka 23, 1864-1867, parterowy budynek drewniany w konstrukcji zrębowej – typowy dla budownictwa regionu 2 poł. XIX w., z częścią murowaną.

Mleczarnia w Wieprzu, ul. Beskidzka 291

Zdjęcie nr 16. Mleczarnia w Wieprzu, ul. Beskidzka 291

Powstała w latach 70. XIX w. Budynek dwukondygnacyjny, lekko podwyższony w środkowej partii korpusu, nakryty półszczytowym dachem o deskowanych szczytach, podwyższonym w partii środkowej. Ściany murowane, na parterze współcześnie tynkowane, ściany piętra ceglane, z elementami konstrukcji ryglowej z ceglanym wypełnieniem w zwieńczeniu i tynkowanym detalem w formie szerokiego fryzu na wysokości górnych partii okien. Okna w większości prostokątne, w części środkowej zamknięte łukiem okrągłym; archiwolty łuków konturowane tynkowanymi opaskami. Budynek zachowuje cechy stylowe (bryła, detal architektoniczny piętra), na parterze przekształcony.

• **ZABUDOWA WIEJSKA**

Tradycyjną zabudowę wsi gminy stanowiły domy drewniane z czterospadowymi dachami krytymi strzechą, o ozdobnych schodkowych narożnikach, potem kryte gontem. W połaciach dachowych występowały okna powiekowe. W 2 poł. XIX w. pojawiły się domy murowane, które dominowały w zabudowie od pocz. XX w.

Przykłady tradycyjnej zabudowy na terenie gminy Wieprz, występują już sporadycznie, zwłaszcza zabudowy drewnianej, np.: Gierałtowice ul. Św. Marcina 9, Gierałtowiczki, ul. Leśna 18 i Pogodna 10, 25, 62, Wieprz, ul. Kościelna 61. Najstarsze zachowane drewniane budynki mieszkalne pochodzą z 2 poł. XIX w. Parterowe, na rzucie prostokąta, kryte dachami dwuspadowymi, półszczytowymi lub naczółkowymi. Ściany o konstrukcji zrębowej, w narożnikach wiązane „na obłap”, bielone lub malowane w pasy (malowane uszczelnienie między belkami zrębu), okna prostokątne w drewnianych opaskach. W budynkach z końca XIX w. i 1 ćw. XX w. pojawiają się od frontu otwarte ganki na kolumnkach, na dachach – facjatki. We wnętrzach chałup przeważał układ dwutraktowy, biedniejsze zagrody mieściły pod jednym dachem część mieszkalną i pomieszczenia dla bydła.

Zdjęcie nr 14. Gierałtowice ul. Św. Marcina 9

Zdjęcie nr 15. Gierałtowiczki, ul. Pogodna 62

W wypadku domów murowanych występuje znacznie większa różnorodność rozmiarów i brył budynków, pojawiają się wypracowane w tynku elementy zdobnicze (lizenowe podziały ścian, kanelowane pilastry, zdobione nadproża okien, etc.), nadal większość stanowią szerokofrontowe budynki parterowe.

• STAN ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH

Zabytki sakralne, od wieków użytkowane przez jednego właściciela, na bieżąco remontowane, zachowane są w stanie bardzo dobrym. Zabytki rezydencjonalne zachowane są w stanie różnym. Dwór w Nidku stanowiący własność prywatną – w stanie bardzo dobrym po kapitalnym remoncie, dwór Gierałtowicach również we własności prywatnej, drewniany dwór w Przybradzu, wymaga remontu kapitalnego, natomiast dwór we Frydrychowicach uległ całkowitej degradacji. Podobnej degradacji stopniowo ulega wiejskie budownictwo drewniane, zastępowane przez budynki współczesne.

5.3.2. Zabytkowe układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo-folwarczne, zwykle połączone z parkami, cmentarze.

• UKŁADY RURALISTYCZNE WSI

Układy ruralistyczne wsi gminy nie były poddawane badaniu. Nie są objęte ochroną. Współczesny układ najstarszych części wsi z dość luźną zabudową rozlokowaną po bokach drogi oraz układ gruntów rolnych nosi cechy założeń lokacyjnych (np. Gierałtowice). Na przestrzeni wieków wsie zostały znacznie rozbudowane, tradycyjna zabudowa wyparta przez współczesną, przez co utraciły pierwotny charakter. Współcześnie czytelna jest tendencja do rozpraszania zabudowy wzdłuż dróg łączących wsi, i dosyć chaotyczne jej rozplanowanie. Jest to tendencja niekorzystna, zwłaszcza na terenach eksponowanych o wysokich walorach krajobrazowym gdyż drogi te często stanowią ciągi widokowe, będące jedną z turystycznych atrakcji gminy.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego są stawy rybne² – budowane dla hodowli ryb. Stanowią istotny element krajobrazu gminy, charakterystyczny dla obszaru dawnego księstwa oświęcimsko-zatorskiego. Powstawały już w średniowieczu. Początkowo była to gospodarka dzika, polegająca na hodowli ryb w jednym zbiorniku od narybku po dorosłe osobniki, od XV w. – racjonalna, prowadzona do czasów współczesnych.

² Madurowicz H., Podraza A., Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958

• ZESPOŁY REZYDENCJONALNE, ZESPOŁY FOLWARCZNE I PARKI

Rezydencje – siedziby właścicieli majątku, stanowią zwykle zespoły obejmujące część rezydencjonalną złożoną z dworu położonego najczęściej w parku krajobrazowym i część folwarczną - zabudowę inwentarską, stodoły i spichrze rozlokowane wokół dziedzińca gospodarczego, czasem obiekty przemysłowe, jak gorzelnie czy browary. Większość zespołów, zwłaszcza gospodarczych zachowanych jest w stanie szczątkowym. Ze względu na cenne walory zabytkowe lub historyczne do rejestru zabytków wpisane są zespoły:

Pozostałości zespołu dworsko-parkowego w Gierałtowickach

Zdjęcie nr 16. Spichlerz w zespole, ul. Parkowa 3 w Gierałtowickach

Zdjęcie nr 17. Zabudowania gospodarcze w zespole, ul. Parkowa 7 w Gierałtowickach

Zespół obejmuje park, dwa budynki folwarczne i spichlerz z poł. XIX w. (wpisane do rejestru zabytków) oraz oficynę podworską ujętą w ewidencji zabytków. Folwark wzmiankowany po raz pierwszy w 1664 r. został rozbudowany w latach 1855-1880 przez Teodora Dunina, który przejął wieś w spadku. Jego syn Tytus Dunin rozszerzył założenie dworskie zakładając park krajobrazowy, plantację truskawek, sad owocowy i stawy rybne.

Zespół ulokowany we wsch. części wsi, na rzucie zbliżonym do trapezu, od pñ.-wsch. ograniczony ul. Pogodną, od pñ. i pñ.-zach. – ul. Parkową, od pñd. stawami. Konfiguracja urozmaicona – teren opada w kierunku pñd., w stronę stawów. W części pñ. – park krajobrazowy. W parku zachowany starodrzew: buki, lipy, dęby i graby, kilka drzew ma status pomników przyrody; dominuje leszczyna. Zespół folwarczny, od pñ. poprzedzony rozległą polaną, znajduje się w pñd.-zach. części założenia. Budynki folwarczne zgrupowane są wokół kwadratowego dziedzińca, na jego pierzei pñ.-wsch. i pñd.-wsch. (użytkowane, po remoncie) i spichlerz (pozbawiony tynków) – w narożniku zach. Na pñ.-wsch. od budynków gospodarczych - oficyna (po remoncie kapitalnym). W pñd. wsch. części założenia – owalne obniżenie terenu otoczone - polana otoczona drzewami. Mimo parcelacji gruntów pierwotne granice zespołu i jego układ ogólny jest czytelny.

Zespół dworsko-parkowy w Nidku obejmuje budynek dworu, pozostałość parku, (wpisane do rejestru zabytków) oraz spichlerz murowany z pocz. XIX w. oraz gorzelnię. Zespół zlokalizowany w centrum wsi, przy Jana Pawła II i ul. Św. Floriana, zachowany jest w stanie szczątkowym. Znacznie lepiej zachowała się część po wsch. stronie ul. św. Floriana: dwór z parkiem – od pñd. i dziedzińca gosp. Na pñ. Park znacznie okrojony, usytuowany po wsch. stronie dworu, wzdłuż dawnej wsch. granicy zespołu. Dwór wyremontowany, teren wokół niego wtórnie zagospodarowany. Dziedziniec gospodarczy z zachowanym spichrzem – na pñ. od dworu. Zach. część dawnego zespołu uległa parcelacji, została częściowo zabudowana współcześnie. Tu usytuowana jest gorzelnia, frontem zwrócona do ul. Jana Pawła II. przy ul. Jana Pawła II. Budynki stanowią własność różnych właścicieli.

Zespół dworski w Przybradzu obejmujący drewniany dwór i pozostałości parku o charakterze krajobrazowym z aleją grabową (wpisany do rejestru zabytków) od płn. i wsch. przechodzący w park leśny.

Park krajobrazowy zachowany w pierwotnych granicach, od wsch. i płn. przechodzi w park leśny. Od strony płd. widoczne resztki sadzawki. Przy dworze starodrzew: dęby, dwa żywotniki zachodnie, jesiony, egzotyczne gatunki świerków oraz ozdobne krzewy. Aleja wejściowa obsadzona grabami zwyczajnymi. Starodrzew na terenie parku: dąb szypułkowy, wiąz pospolity, buk zwyczajny, ponadto lipy, brzozy, jawory i olchy. W poszycie trzmielina, bluszcz pospolity, czosnek niedźwiedzi. Na terenie parku znajduje się przyrodnicza ścieżka edukacyjna.

Zespół dworski z pozostałością założenia parkowego w Gierałtowicach: dwór, ob. budynek mieszkalny, budynek pofolwarczny z XIX w., most kamienny, założenie obronne – zespół ujęty w gminnej ewidencji zabytków. Dwór od 2016 r. jest własnością prywatną. Zespół znajduje się we wsch. części wsi, na pow. ok. 10 ha. Obecny dwór zlokalizowany jest na owalnej platformie otoczonej fosą, przez którą prowadziły dwa mosty (zachowany jeden). Jest to prawdopodobnie relikw średniowiecznego grodziska obronnego, na którego majdanie stoi obecny dwór. W części płn. znajdują się pozostałości dawnego parku krajobrazowego, z niewielką ilością starodrzewu, m.in. trzy dęby i lipa.

Zespół dworsko-parkowy we Frydrychowicach, z k. XIX w., z nieistniejącym już budynkiem drewnianego dworu z XIX w. i murowanym budynkiem pofolwarcznym z k. XIX w. zlokalizowany jest w płd.-wsch. części wsi, na wielobocznym, nieregularnym obszarze od wsch. ograniczonym ul. Dworską. Od płn. i płn.-zach. - stawy od płn.-zach. otoczone pasem zieleni. Park zajmuje część wsch. i płn., oraz od płn.-zach. otaczając zespół folwarczny, ob. gospodarstwo produkcyjne. Budynki folwarczne użytkowane, w stanie średnim, częściowo rozbudowane. Ruina dworu – w centrum parku. Zespół zachowany w pierwotnych granicach.

• ZAGROŻENIA DLA UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH

Największym zagrożeniem dla historycznych układów przestrzennych wsi są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno-przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach.

Układy przestrzenne łączące zespoły rezydencjonalne z parkami i zespoły folwarczne zostały zniszczone poprzez ich parcelację i rozdrobnienie własności oraz powojenne formy zagospodarowania. Najbardziej zagrożone są dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych oraz niewielka możliwość wykorzystania budynków do współczesnej produkcji, powoduje ich opuszczenie, w konsekwencji degradację. Ze względu na zły stan zachowania i wynikające stąd niskie walory zabytkowe zespoły gospodarcze są zwykle wpisane do gminnych ewidencji zabytków.

Na terenie gminy Wieprz rezydencja w Nidku zachowana jest w stanie dobrym, dwór w Gierałtowicach. Dwory we Frydrychowicach i Gierałtowickach nie istnieją, dwór w Przybradzu wymaga remontu. Zagrożonymi obiektami są towarzyszące im parki. Zachowały się w różnorodnym, w większości niezadowolającym stanie, w większości okrojone. Są zarośnięte samosiejkami, ze zubożonym starodrzewem, zatartym pierwotnym układem kompozycyjnymi komunikacyjnym. Ich stan zachowania wynika z wieloletnich zaniedbań i braku działań pielęgnacyjnych. Często parki narażone są zagospodarowanie inne niż pierwotne – na ich terenie lokuje się place zabaw, boiska sportowe lub inną zabudowę.

Zespoły o znacznych wartościach kulturowych, wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą A ochrony konserwatorskiej. W jej obrębie obowiązuje historyczna parcelacja, zachowanie zabytkowej zabudowy i zabytkowej zieleni, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Zakres ochrony układów przestrzennych wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które określa politykę przestrzenną gminy oraz jej rozwój przestrzenno-gospodarczy, stanowiącym zapis przyszłościowej filozofii jej rozwoju. Zawiera analizę zasobu dziedzictwa kulturowego i form jego ochrony. Natomiast podstawowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego jest

miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany w celu ustalenia przeznaczenia terenów, określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy oraz wyznaczenia stref ochrony dziedzictwa kulturowego i sposobów jego zagospodarowania. Brak szczegółowych zapisów może doprowadzić do daleko idących przekształceń urbanistycznych oraz materiałowych i architektonicznych w krajobrazie kulturowym.

• **CMENTARZE**

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius locci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne.

Ochrona obiektu obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich zwykle postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10-20 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia, zabytkowej zieleni.

Na terenie gminy znajdują się cztery zabytkowe cmentarze katolickie. Nie zlokalizowano cmentarzy poepidemicznych i żydowskich, ani miejsc pocmentarnych, które powinny być zlokalizowane i oznakowane.

Stary cmentarz katolicki w Nidku, nieużytkowany. Zlokalizowany na wsch. od zabytkowego kościoła, po płd. stronie ul. Jana Pawła II, w pobliżu skrzyżowania z ul. Św. Judy Tadeusza, na lekko wzniesionym terenie porośniętym trawą. W części płd. aleja lipowa, na terenie cmentarza swobodnie rozmieszczone żywotniki. Zachowane pojedyncze groby i nagrobki kamienne, cementowe i metalowe krzyże, w tym nagrobki figuralne (MB z Dzieciątkiem). Najstarszy zachowany z 1865 r. Teren nieogrodzony, uporządkowany, nieoznakowany. Czas powstania cmentarza nieznany, prawdopodobnie XVI w., w czasie budowy kościoła. Nowy cmentarz w Nidku uruchomiono w 1921 r., więc zapewne wówczas zamknięto stary.

Cmentarz we Frydrychowicach, XIX w., położony w płn.-zach. części wsi, założony na rzucie lekko nieregularnego prostokąta, przecięty aleją, krzyżem pośrodku. Stare groby, w większości z 2 poł. XIX w., rozrzucone w różnych miejscach cmentarza, głównie przy ogrodzeniu od strony płn. Wśród nich – mogiła żołnierza poległego w czasie I WŚ. Brak drzew.

Cmentarz komunalny w Gieraltowicach, XIX w., przy ul. Św. Marcina, na rzucie zbliżonym do trapezu, ujęty ogrodzeniem z metalowych kwater; w płn.-wsch. narożu kaplica. Wśród grobów zachowane nagrobki z XIX i 1 poł. XX w.

Cmentarz parafialny w Wieprzu wraz z kaplicą cmentarną, założony w 1806 r. Najstarsze mogiły z 1903 r., krzyż cmentarny z 1908 r. Na rzucie prostokąta, otoczony ogrodzeniem z metalowych prętów osadzonym na murowanych słupkach. Dwie arkadowe bramy ujęte parami bramek - murowana. Pośrodku części płn.-zach. kaplica cmentarna: murowana, tynkowana, dwukondygnacyjna, z dolną kondygnacją na rzucie prostokąta, górną – cylindryczna, nakrytą dzwonowatym hełmem z latarnią. Cmentarz podzielony na kwatery rozdzielone szpalerami żywotników, od bram wiodą dwie leje obsadzone żywotnikami. Dookoła współczesne nasadzenia krzewów iglastych. Cmentarz na bieżąco remontowany: w latach 2005-2006 odnowienie kaplicy cmentarnej; 2010 r. – poświęcenie na cmentarzu miejsca pamięci parafian poległych za Ojczyznę w I i II wojnie światowej, budowa parkingu, renowacja cmentarza, brukowanie alejek.

Cmentarze są użytkowane, zachowane w stanie dobrym. Stary cmentarz katolicki w Nidku – nieczynny, teren uporządkowany, nieoznakowany – brak tablicy informacyjnej.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język – jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

Obszar gminy Wieprz, znajdujący się w zlewni rzeki Skawy, w średniowieczu kolonizowali Radwanicy herbu Rawicz, ród prawdopodobnie pochodzenia czeskiego. Od przełomu XIII/XIV w. – po XV w. obszar ten pozostawał na pograniczu polsko-czeskim i przejściowo w latach 1327-1462 pod czeskim zwierzchnictwem. Ta zach. połać ziemi krakowskiej zależna była od książąt opolskich, potem cieszyńskich, w 1316 r. powstało tu księstwo oświęcimskie, z którego obszaru w 1445 r. wydzielono księstwo zatorskie. Dopiero w 1564 r. teren gminy znalazł się w obrębie państwa polskiego – jako powiat śląski województwa małopolskiego. Ogromny wpływ na kształtowanie się kultury niematerialnej miał okres zaborów i przynależność do Cesarstwa Austriackiego. Mieszkańców regionu łączyła walka o autonomię, która doprowadziła do wprowadzenia w 1869 r. języka polskiego, jako urzędowego w administracji i sądownictwie oraz przejęcie władzy nad oświatą. Z jednej strony ziemiaństwo galicyjskie wywalczyło sobie uprzywilejowaną pozycję, z drugiej chłopci znajdowali się w bardzo trudnym położeniu materialnym („bieda galicyjska”). Te wszystkie historyczne, polityczne i społeczne aspekty kształtowały światopogląd i kulturę niematerialną obszaru gminy z regionu pogranicza śląsko-małopolskiego.

Tereny gminy w średniowieczu zasiedlała małopolska ludność rodzima, przybysze z Wielkopolski, Śląska, Czech i Niemiec oraz Wołochowie z południa Karpat, w ich gronie Rusini i Ukraińcy. W dzisiejszych nazwiskach czytelne są ślady pochodzenia tatarskiego i kozackiego (Tatar, Gilek, Moskała, Sabuda, Sajdak) czy wołoskiego, czeskiego, a nawet skandywnawskiego (Baryzel, Fidelus, Balon, Janos, Sarapata, Oleksy, Sordyl, Wojtyła).

Generalnie mieszkańcy gminy zaliczani są do Krakowiaków Zachodnich i w ramach tej grupy etnograficznej są opisywani. Niejednokrotnie w literaturze pojawia się nazwa „Lachy” – na określenie pogranicznej ludności środkowo-zachodniego Pogórza, mieszkańców terenów powyżej linii Bielska – Kęt – Wadowic, wg niektórych etnografów stanowiących granice Żywiecczyny. Określenie to nie jest tożsame z sądecką grupą etnograficzną Lachów.

• GWARA

Gwara Krakowiaków Zachodnich, których język wywodzi się z dialektu małopolskiego. Współcześnie gwary krakowskie zachowują bardzo mało cech gwarowych, poza zachowaniem „a” ścięsnionego i mazurzenia – jest to język to bliski literackiemu. Z powodu przygranicznego położenia w języku obszaru między Oświęcimiem – Zatorem – Andrychowem – Wadowicami – Kętami w języku występują elementy śląskie. Niemniej na terenie gminy Wieprz sytuacja gwarowa nie została naukowo przebadana.

Warto zauważyć, że historyczna przynależność regionu do Śląska odcisnęła tak silne piętno na tradycji kulturowej, że nawet w XIX w. funkcjonowały pojęcia „księstwo oświęcimskie i zatorskie”. Zachował się niewielki zbiór słownictwa południowo-zachodniej Małopolski autorstwa Ambrożego Grabowskiego z 1849 r. pt. *Prowincjonalizmy, powiatowszczyzny, sposoby mówienia Księstwa Oświęcimskiego i Zatorskiego* („Biblioteka Warszawska” 1849, III, s. 174-177), długo uznawany za pierwszy słowniczek regionu. Zawiera 120 haseł i nieco więcej wyrazów typowych dla regionu. Zapisany jest zgodnie z regułami ówczesnej ortografii ogólnej. Przykłady:

- *plaskość* albo *tatarczuch*, tatarak, *Acorus calamus*,
- *zurzyć*, *podzurzyć*, podniecać przeciw komuś, podbechtać,
- *karkoszki*, tyczki z gałęzi drzew śpilkowych, do grochu lub grodzienia płotów,
- *łuczek*, szczypiorek (*Allium schaeenoprasum*),
- *pieczarki*, suszone owoce,
- *przeskoczka*, niewiasta, której się pośliznąć zdarzyło.

Niekiedy autor przytacza krótki kontekst lub porównuje ze słownictwem staropolskim, określa bardzo ogólnie jego pochodzenie i nacechowanie stylistyczne, np.

- *pachać*, broić, dokazywać, cuda pachać,
- *marcha*, wyraz obelżywy, koń stary (germanizm),
- *smażnie*, pięknie, nadobnie. Kdz. Grodzicki *Żywot św. Jacka* r. 1595, pisze: „o których świętobliwości i smażności żywota dobrze mamy rozumieć”.³

• ZWYCZAJE

Materiałem źródłowym do obyczajowości regionu są *Wspomnienia* autorstwa krakowskiego księgarza Ambrożego Grabowskiego, wydane przez S. Estreichera w 1909.⁴ Tematyka dotyczy, m.in. zwyczajów ludności Kęt, sąsiadujących z gminą Wieprz. Większość zwyczajów związanych ze świętami katolickimi, porami roku, wydarzeniami w życiu mieszkańców (chrzciny, wesele), zbliżona jest do zwyczajów krakowskich. Współcześnie jednak podlegają one znacznemu uproszczeniu i standaryzacji, nie odbiegając od zwyczajów ogólnopolskich. Część z nich zanika, jak np.: kolędowanie z szopką, gwiazdą i Herodem, „żockowe”, bicie dzieci różga w Wielki Piątek, topienie bałwana, obwieszanie żuru.

Jednym z ważniejszych zwyczajów kultywowanych w tym rolniczym regionie i coraz bardziej popularnym jest gminne święto płonów - dożynki. Obchody zaczynają się barwnym korowodem udającym się na mszę do kościoła. Prowadzi go zwykle orkiestra dęta, potem idą poczty sztandarowe, starostowie oraz gospodarze dożynek, reprezentacje kół gospodyń wiejskich z tradycyjnymi wieńcami, goście i mieszkańcy. Na mszy święcone są słomiane wieńce, chleby i owoce. Po mszy rozpoczyna się tradycyjna część wieńcowa. Tu, podobnie jak i w kościele, oprawę muzyczną mszy tworzą orkiestry dęte i lokalne zespoły muzyczne. Dzieci inscenizują scenki z życia rolników ukazujące trud pracy. Starostowie wręczają gospodarzom wieniec dożynkowy, a ci wręczają wójtowi gminy bochenek chleba z mąki z tegorocznych zbiorów. Kolejnym punktem programu są pieśni o żniwach i przyśpiewki ludowe. Po części obrzędowej – występy zespołów tanecznych z gminy, konkursy na najpiękniejsze wieńce dożynkowe, zabawa dożynkowa.

³ Słowniki gwar Sądeckich i środkowo-zachodniego Pogorza, w: *Dialektologia polska*, dostępny w Internecie: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=sadeczczyzna&l4=sadeczczyzna-slowniki>

⁴ Grabowski A., *Wspomnienia*, Kraków 1909, dostępny w Internecie: <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=15551>

Na terenie gminy Wieprz działają: orkiestry dęte w Nidku, we Frydrychowicach i w Wieprzu – działająca od 1958 r., chóry: *Storczyk* z Gierałtowic, *Jarzębina* z Wieprza, *Przyjaciółki* z Przyradza, *Magnolia* z Nidka, *Chór Frydrychowice* – prowadzone przez koła gospodyń wiejskich, prezentują różnicowany repertuar: pieśni tradycyjne, przeboje z dawnych lat i nowoczesne interpretacje starych pieśni. W Gierałtowicach, Nidku, Wieprzu, Przybradzu i we Frydrychowicach działają grupy taneczne oraz cały szereg zespołów młodzieżowych.

Koła gospodyń wiejskich oraz lokalne stowarzyszenia kultywują bogate tradycje kulinarne regionu. Przygotowywane wg tradycyjnych przepisów potrawy z wieprzowiny oraz z ryb różnią się od podobnych przepisów w kraju. Stowarzyszenie *Nadzieja* z Wieprza w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Gospodyń Gminy Wieprz oraz z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Wieprzu opracowało projekt pn. „Wieprz i ryba ze smakiem, czyli promocja tradycyjnych potraw lokalnych”. Inicjatywa ta promuje tradycyjne potrawy lokalne poprzez wydanie książki kucharskiej i zorganizowanie imprez promocyjnych połączonych z degustacją regionalnych dań.

Ciekawostką z terenu Gminy Wieprz jest specyficzny obyczaj parafii we Frydrychowicach. Już ok. ponad 30 lat Pierwsza Komunia odbywa się tu w Wielki Czwartek na Mszy Wieczerzy Pańskiej. Następnego dnia dzieci przychodzą na adorację krzyża, zaś w Wielką Sobotę, w strojach komunijnych uczestniczą w procesji rezurekcyjnej ze świecami. Przystępują do komunii wraz ze swoimi rodzicami chrzestnymi. Dopiero w Poniedziałek Wielkanocy odbywa się typowa pierwszokomunijna msza święta.

• STRÓJ LUDOWY⁵

W gminie obowiązuje strój krakowski. Największy jego rozwój zaczął się w czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815-1846), dzięki dostępowi do różnorodnych tkanin i materiałów dekoracyjnych wyrobu fabrycznego. Szczególny rozkwit nastąpił po uwłaszczeniu chłopów.

Na przełomie XIX/XX w. do odświętnego stroju męskiego zamożnych włościan noszona była biała koszula, niekiedy z białym haftem, zapięta pod szyją srebrną lub bakfonową kolistą spinką z koralowym lub szklanym oczkiem. Na nią wkładano sukienny, granatowy kaftan bez rękawów, w typie długiej kamizeli, zdobiony metalowymi bądź perłowymi guzikami i czerwonym szamerunkiem, względnie jedwabnymi *chwastami* w kolorach amarantowym (wsie na zachód od Krakowa). Kaftan przepasywano bogato zdobionym, szerokim *trzosem* z wewnętrzną kieszenią, rzadziej – wąskim, białym *pasem z brzękadłami*. Do tego stroju wkładano perkalowe spodnie tkane w wąskie prążki czerwone lub niebieskie, których szerokie nogawki chowano zawsze do wysokich butów z cholewami i podkutymi obcasami. W zimniejsze dni noszono spodnie z niebieskiego lub granatowego sukna. Reprezentacyjnym, wierzchnim ubiorem była sukienna, biała sukmana (rzadziej granatowa), czerwono lamowana, z długimi rękawami i stojącym kołnierzem. Najpopularniejsze w zachodniej części regionu były sukmany tzw. *chrzanówki* (szyte w Chrzanowie), zdobione nicianymi, amarantowymi *chwastami*. Znano też inne okrycia, jak kaftany z rękawami, lniane *plótnianki*, kożuchy. Jako nakrycie głowy noszono czarne, filcowe kapelusze *celendry*, z wysoką, zwężającą się ku górze główką; białe, wełniane, walcowate czapki *magierki*, zaś na największe uroczystości, do białej sukmany – czerwone rogatywki z czarnym otokiem z *baranka*. Kawalerowie *na paradę*, pan młody i družbowie weselni – zdobili rogatywki pękiem długich pawich piór, związanych barwnymi wstążkami, spływającymi do ramienia oraz bukietem sztucznych kwiatów.

Świąteczny strój kobiecy to biała płócienna koszula (z kołnierzykiem lub bez) zdobiona białym haftem; szeroka, suto sfałdowana i długa niemal do kostek spódnica z fabrycznego płótna, batystu, perkalu, wełnki, gładka lub drukowana w kwiaty, noszona na płócienną spódnicę *spodnią*; zapaska z cienkiej, białej lub kwiecistej tkaniny, zdobiona haftem lub koronką; czarny gorset sukienny lub aksamitny z gęstymi, trapezowatymi kaletkami, zdobiony czerwonymi lamówkami, szamerunkiem z czerwonego sznureczka i szeregami białych guziczków z masy perłowej, ale też – z barwnym haftem kwiatowym. Gorsety ubierały panny i młodsze mężatki. Stateczne gospodynie nosiły przede wszystkim katanki z rękawami (czasem

⁵ Brylak – Załuska M., Krakowiacy, etnoZAGRODA, strona internetowa: <http://www.etnozagroda.pl/index.php/micms/doc/view/id/32/menuId/17>

wkładane na gorset), podobnie zdobione jak gorsety. Na ramiona zarzucano niegdyś długie, białe, płócienne płachty – rańtuchy, z czasem zastąpione dużymi chustami wełnianymi we wzory orientalne, kwiatowe lub w kratę. Na chłodniejsze pory roku zamożne kobiety szyły długie, sukienne, granatowe *żupany* z rękawami, zdobione niekiedy złotym *galonkiem*. Bogatszą odmianą tego odzienia były podbite futrem *sukienki*. Panny chodziły latem z odkrytą głową, wplatając w warkocze wstążki i wpinając żywe kwiaty. Do ślubu lub jako druhny weselne wkładały ozdobne *wieńce*, z upiętymi z tyłu wstążkami, spadającymi na plecy. Kobiety zamężne przykrywały głowy chusteczkami, na święta zwykle kwiecistymi perkalowymi lub gładkimi atlasowymi, jedwabnymi, zimą wełnianymi, wiązany pod brodą lub z tyłu. Na większe uroczystości zakładano cienkie, białe i biało haftowane chusty czepcowe, wiązane w ozdobny węzeł nad czołem. Noszono też perkalowe, wzorzyście drukowane chusty, wiązane w *czepiec*. Zamożne gospodynie chodziły w drogich, skórzanych butach z cholewami, z harmonijką w kostce; panny - w sznurowanych trzewikach. Główną ozdobą kobiecego stroju były prawdziwe korale, niekiedy okute srebrem i ze srebrnym krzyżykiem u dołu. Zamożne kobiety nosiły ponadto srebrne spinki do koszuli i pierścionki z prawdziwymi koralami.

Począwszy od czasów zaborów, po lata II Rzeczypospolitej, strój krakowski odgrywał wśród Polaków rolę symbolu patriotycznego i urósł do rangi stroju narodowego. Zaowocowało to, zwłaszcza po odzyskaniu niepodległości (w czasach, kiedy zanikały już wiejskie stroje lokalne), niesłychaną popularnością tzw. *stroju krakowskiego*, noszonego głównie z okazji doniosłych świąt państwowych i religijnych, ale też podczas uroczystości rodzinnych. Były to już stroje stylizowane, kompilacyjne, niemające nic wspólnego z autentycznymi ubiorami krakowskimi, a przyczyniły się w wielu regionach do całkowitego zarzucenia resztek strojów miejscowych.

• KULTURA

W zakresie szeroko rozumianej kultury bardzo intensywną działalność prowadzi na obszarze gminy Gminny Ośrodek Kultury zlokalizowany w miejscowości Wieprz, sprawujący również nadzór nad Wiejskimi Domami Kultury mieszczącymi się w miejscowościach: Frydrychowice, Gierałtowice, Nidek i Przybradz. Do głównych zadań należy:

- organizowanie imprez artystycznych, rozrywkowych, prowadzenie amatorskich zespołów artystycznych, kół i klubów zainteresowań.
- współpraca z organizacjami społecznymi, placówkami kulturalno-oświatowymi i instytucjami artystycznymi.
- koordynowanie i nadzorowanie działalności merytorycznej placówek kultury. Rozpoznawanie i zaspakajanie zainteresowań kulturalnych mieszkańców gminy.

W gminie prowadzone są stałe formy kół zainteresowań, sekcji i zespołów artystycznych. Przy Wiejskich Domach Kultury działają m.in.:

- Chór Jarzębina,
- Chór Frydrychowice,
- Chór Storczyk z Gierałtowic,
- Chór Ludowy Magnolia,
- Kameralny Chór Prowincjonalny,
- Młodzieżowa Orkiestra Dęta OSP Nidek,
- Młodzieżowa Orkiestra Dęta Frydrychowice,
- Amatorska Orkiestra Dęta w Wieprzu,
- Zespoły taneczne WDK Gierałtowice: SMYK, SMYK 2, MAGIA,
- Zespoły taneczne WDK Frydrychowice: MIGOTKI, DUETY, MROK,
- Zespoły taneczne WDK Przybradz: ISKRA,
- Zespoły taneczne WDK GOK w Wieprzu: DOMINO,
- Zespoły taneczne WDK Nidek :FIGIELKI,
- Studio Piosenki,
- Zespół Muzyki Dawnej,

- Zespół Fletowy,
- Zespół Muzyczno-Wokalny Nidecki,
- Zespół Muzyczno-Wokalny Kolekcja.

Corocznie organizowane są cyklicznie następujące imprezy:

- Wieczornica z okazji 11 listopada – WDK Gierałtowiczki,
- Święto Gminy Wieprz,
- Dożynki Gminne razem z Traktoryją – wyścigi traktorów,
- Koncerty Kolęd w poszczególnych placówkach WDK,
- Gminny Przegląd Grup Kolędniczych i Obrzędowych,
- Gminny Przegląd Zespołów Jasełkowych,
- Konkurs Plastyczny „Bio Panna Marzanna”,
- Festiwal Artystyczny Talenty,
- Dni Seniora w poszczególnych placówkach WDK,
- Gminny Konkurs Pieśni Patriotycznej i Wojskowej,
- Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek,
- Rajd Rowerowy,
- Gminny Przegląd Grup Kolędniczych i Obrzędowych „Po kolędzie”,
- Festiwal Artystyczny Talenty,
- Gminne Spotkania Chórów i Orkiestr Dętych,
- Festiwal Wieprzowiny.

Działalność kulturalna prowadzona jest także poprzez Gminną Bibliotekę Publiczną w Wieprzu oraz okazjonalnie w remizach Ochotniczej Straży Pożarnej.

Na terenie gminy organizowanie różnego rodzaju imprez. Wśród najważniejszych można wskazać: Święto Gminy Wieprz, Dożynki gminne, Gminne Eliminacje „Talenty” oraz przeglądy zespołów artystycznych. Większość skierowana jest do konkretnego adresata, niektóre przeznaczone są do całej gminnej społeczności.

Na terenie sołectwa Wieprz działają następujące muzea:

- Muzeum Parafialne działające przy Kościele Parafialnym w Wieprzu – w muzeum parafialnym zgromadzona ekspozycja zawiera setki interesujących pamiątek, dotyczących historii lokalnej społeczności w postaci: starych dokumentów, obrazów, płaskorzeźb.
- Muzeum „Świni” – Muzeum Świni gromadzi w swoich zbiorach maskotki, skarbonki, breloczki, koszulki – wszystko co przypomina świnki, wieprze, prosiaczki. Muzeum dysponuje ponad 300 eksponatami.

Szerzeniem kultury na terenie gminy zajmuje się także Stowarzyszenie Gospodyń Gminy Wieprz, mające w obszarze swojego działania m.in.: działalność opiekuńczą, oświatową, edukacyjną, kulturalną, wspieranie inicjatyw społecznych, współpracę i pomoc dla Kół Gospodyń Wiejskich i innych organizacji działających na wsi. Stowarzyszenie zrzesza panie z nieformalnych Kół Gospodyń Wiejskich z terenu całej gminy.

Działa także Lokalna Grupa Rybacka „Dorzecze Soły i Wieprzówki”, która jest stowarzyszeniem działającym na terenie 4 małopolskich gmin (Kęty, Brzeszcze, Wieprz i Gmina Oświęcim) oraz jednej śląskiej (Porąbka). Celem stowarzyszenia jest między innymi zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowo-historycznego, w tym tradycji rybactwa.

• TURYSTYKA

Przez teren Gminy Wieprz przebiega pieszy szlak turystyczny z Głębowic przez Gierałtowiczki i Gierałtowice do Przybradza. Na szlaku tym znajduje się szereg zabytków.

Na terenie gminy znajduje się około 44 km szlaków rowerowych wiodąc amatorów rowerowych wycieczek po okolicznych terenach ukazując pobliską panoramę, malownicze wzniesienia, kompleksy stawów. Podczas podróży można również odwiedzić inne ciekawe miejsca jakimi są Muzeum Parafialne przy kościele pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu oraz Gospodarstwo Ekologiczne Brzozowy Gaj w Wieprzu.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Wieprz nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Wieprz znajduje się 5 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Gierałtowiczki	zespół dworsko-parkowy: park, 2 budynki folwarczne, spichlerz, stawy	A-676/91 z 27.12.1991 zmiana decyzji z 18.05.1992 r. [A-826/M]
2	Nidek	kościół parafialny pw. św. Szymona i Judy	A-522 z 20.10.1987 (B) [A-936/M]
3	Nidek	zespół dworsko-parkowy (budynek czworaków skreślony decyzją z dnia 15.11.2010 r.)	A-517 z 11.09.1987 (B) [A-1067/M]
4	Przybradz	budynek kaplicy pw. św. Katarzyny Sieneńskiej	[A-1268/M] z 20.07.2011 r.
5	Przybradz	budynek d. dworu wraz aleją grabową	[A-1290/M] z 17.04.2012 r.

*w nawiasach kwadratowych podano nowe numery rejestru dla obiektów przeniesionych do księgi rejestru województwa małopolskiego

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Większość zabytków ruchomych z terenu Gminy Wieprz stanowi wyposażenie kościołów. Najcenniejsze są wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Ze względów bezpieczeństwa ich listy nie są upubliczniane. Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry – poddawane są bieżącym konserwacjom. Najcenniejsze są oczywiście najstarsze dzieła sztuki – obrazy, rzeźby, czy wystrój kościołów. Do zabytków ruchomych należą również epitafia i płyty osadzone na murach kościoła oraz polichromie. Na terenie Gminy Wieprz do rejestru wpisane jest wyposażenie kościoła w Nidku (Tabela nr 2).

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Nidek	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Szymona i Judy	B-49/B	1). dec. (orzecz. uzn. za zab.) z dnia 26.04.1966 r. (6 poz.) 2). dec. z dnia 24.03.1994 r. (63 poz.)

Warto wymienić również zespół witraży w kościele we Frydrychowicach, 1931 r., wg projektu architekta projektującego kościół – Henryka Szoldry, wykonane przez krakowską pracownię Jana Kusiaka – dawny zakład Teodora Zajdzikowskiego, którego Kusiak był dzierżawcą. Ich stylistyka czerpie wyraźnie z repertuaru rozwiązań młodopolskich, nieco zmodernizowanych poprzez subtelną geometryzację. W 2010 r. we wszystkich oknach zamontowano dodatkowe przeszklenia.

Do zabytków ruchomych wliczane są również kapliczki przydrożne. Zawiera je gminna ewidencja zabytków. Jest ich siedemnaście. Ich odnowienie powinno być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Najstarsza z nich to figura św. Jana Nepomucena w Gierałtowiczkach z 1790 r. i figura Św. Marcina z 1780 r. na cmentarzu przykościelnym w Gierałtowicach to kamienne rzeźby na słupach. Pozostałe kapliczki przydrożne i krzyże pochodzą z 2 poł. XIX w. i pocz. XX .

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP Gminy Wieprz jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie Gminy Wieprz obowiązują jeden **miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XXXVII/313/2018 Rady Gminy Wieprz z dnia 30 maja 2018 r., zmienioną Uchwałą Nr XIX/159/2020 Rady Gminy Wieprz z dnia 28 października 2020 r., zmienioną Uchwałą Nr XXVII/219/2021 Rady Gminy Wieprz z dnia 11 października 2021 r., zmienioną Uchwałą Nr XXXI/253/2022 Rady Gminy Wieprz z dnia 28 lutego 2022 r., zmienioną Uchwałą Nr XXXVI/286/2022 Rady Gminy Wieprz z dnia 13 lipca 2022 r.**

Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) wyznacza się na rysunku planu strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków oraz obszary stanowiące otoczenie tych obiektów;
- 2) w strefach ustanawia się następujące zasady ich ochrony:
 - a) zakazuje się przekształcania istniejących układów zabudowy, istniejącej substancji zabytkowej i budynków zabytkowych,
 - b) zakazuje się przekształcania obiektów małej architektury, układów dróg i ciągów pieszych oraz założeń zieleni,
 - c) nakazuje się wykonywanie nowych sieci elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych wyłącznie w wersji kablowej;
- 3) wyznacza się na rysunku planu obiekty zabytkowe według ewidencji zabytków;
- 4) dla obiektów wymienionych w pkt 3 ustanawia się następujące zasady ich ochrony:
 - a) zakazuje się przekształcania budynków zabytkowych oraz zabytkowych obiektów małej architektury powodującego obniżenie ich wartości historycznych, estetycznych lub architektonicznych,
 - b) dopuszcza się remonty budynków zabytkowych oraz zabytkowych obiektów małej architektury pod warunkiem zachowania ich formy, gabarytów i detali architektonicznych,
 - c) na działkach na których znajdują się budynki zabytkowe lub zabytkowe obiekty małej architektury zakazuje się:
 - lokalizowania wolnostojących nośników reklamowych oraz umieszczania na budynku zabytkowym lub zabytkowym obiekcie małej architektury reklam lub innych tablic niezwiązanych z funkcją budynku lub obiektu małej architektury,
 - lokalizowania roślinności, urządzeń, budynków i innych obiektów budowlanych przesłaniających fasadę budynku zabytkowego lub zabytkowego obiektu małej architektury.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz.U. z 2021 r., poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy o ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków nieruchomości Gminy Wieprz została opracowana w 2018 r. Przyjęta została Zarządzeniem nr 107/2018 Wójta Gminy Wieprz z dnia 19.12.2018 r. ze zmianami przyjętymi: Zarządzenie nr 71/2022 Wójta Gminy Wieprz z dnia 13.09.2022 r. Wykaz obiektów dołączono do GPOnZ – Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2 (stanowiska archeologiczne).

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Wieprz jest właścicielem następujących obiektów:

1. Kapliczka z Chrystusem upadającym w Gierałtowicach. Kapliczka ta została odnowiona w 2017 r. w ramach programu małopolskie Kapliczki;
2. Budynek dworu wraz aleją grabową w zespole podworskim, ul. Akacyjowa 18 w Przybradzu;
3. Fragment założenia parkowego (altana) w zespole dworskim, ul. Zatorska, dz. nr 969 w Gierałtowicach.

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Wieprz.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY WIEPRZ	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • gminna ewidencja zabytków; • zachowane obiekty sakralne; • świeckie i sakralne obiekty zabytkowe – kapliczki, figury przydrożne; • unikatowa drewniana zabudowa; • opracowany miejscowy plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • położenie zabytkowego kościoła w Nidku na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody – Obszar chroniony NATURA 2000, pomniki przyrody; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury, Wiejskich Domów Kultury, Gminnej Biblioteki Publicznej w Wieprzu, Stowarzyszenia Gospodyń Gminy Wieprz; • muzea na terenie gminy – Muzeum Parafialne działające przy Kościele Parafialnym w Wieprzu oraz Muzeum „Świni”; • przynależność do Lokalnej Grupy Działania „Dolina Soły” oraz Lokalnej Grupy Rybackiej „Dorzecze Soły i Wieprzówki”; • uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewielka baza turystyczna i gastronomiczna; • uchwała w sprawie dotacji na zabytki nie obejmuje obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • brak koncepcji zagospodarowania kompleksów dworsko-parkowych w Przybradzu i w Gierałtowicach.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalną; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia;

<p>do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań;</p> <ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.
--	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Wieprz. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Wieprz na lata 2019-2022 (Tabela nr 4). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Wieprz.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Wieprz.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wieprz

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Wieprz.		
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich środków, na jakie objekty, zakres prac
	Kontynuacja w udzielaniu dotacji zgodnie z obowiązującą uchwałą w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, ilość przyznanych dotacji, na jakie objekty, zakres prac
	Zaktualizowanie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków, uwzględniające obowiązujące przepisy dające możliwość dotowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy zmieniono uchwałę
	Realizacja zadań własnych Gminy Wieprz w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością.	Co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania	Czy i jakie zapisy wprowadzono, zmieniono,

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	przestrzennego.	dla jakich obiektów
	Oznaczenie obiektów zabytkowych, cmentarzy oraz pomników przyrody w terenie poprzez umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych i cmentarzach	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Opracowanie oraz coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano, aktualizowano Plan
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.	Czy wykonano aktualizację
PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Wieprz.		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych, wydarzeń w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury, Wiejskimi Domami Kultury, Gminną Biblioteką Publiczną w Wieprzu oraz Stowarzyszenia Gospodyń Gminy Wieprz.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

Tabela nr 5. Planowane działania Gminy Wieprz w zakresie ochrony zabytków

ZAKRES DZIAŁANIA
<p style="text-align: center;">Rewitalizacja zabytkowego kopca upamiętniającego przemarsz wojsk króla Jana III Sobieskiego pod Wiedeń w Gieraltowicach</p> <p>Przedmiotem projektu jest rewitalizacja Kopca upamiętniającego przemarsz wojsk króla Jana III Sobieskiego na odsiecz Wiednia w sierpniu 1683 r. Kopiec jest pozostałością założenia parkowego po zespole dworskim w Gieraltowicach. Obecnie jest to niewielkie płaskie wzniesienie na stromej skarpie w formie okręgu. W centrum stoi krótka kamienna kolumna z okrągłym kapitelem, przykryta betonowym prostokątnym blatem w otoczeniu czternastu starych lip. Miejsce to usytuowane jest jako niewielkie wzniesienie po wschodniej stronie drogi wojewódzkiej W 781 łączącej Zator z Andrychowem. Obecny stan zachowania obiektu nie jest zadowalający. Jest to miejsce co prawda widoczne z drogi wojewódzkiej, ale opuszczone i nie zagospodarowane. Na bokach w około starych lip rosną dziko samosiejki. Na wzniesienie prowadzą niszczące schodki. Przedmiotem rewitalizacji obiektu jest przeprowadzenie prac naprawczych i zagospodarowanie terenu. Teren zostanie oczyszczony, usunięte zostaną samosiejki, przeprowadzona zostanie konserwacja kamiennej kolumny stołu, wymieniony zniszczony blat. Wykonane zostanie metalowe kute ogrodzenie. Naprawione schodki oraz wykonane dojście z kostki brukowej. Dla upamiętnienia pobytu wojsk wykonana zostanie tabliczka odnosząca się do wydarzenia historycznego.</p> <p>Przewidywana wartość Inwestycji (w PLN): 30.750,00 Deklarowana kwota udziału własnego (w PLN): 615,00 Procentowy udział własny Wnioskodawcy w realizacji inwestycji: 2,00 % Kwota wnioskowanych środków (w PLN): 30.135,00 Uwagi: realizacja w 2024 r.</p>
<p style="text-align: center;">Remont stolarki okiennej oraz prace konserwatorskie w obrębie wejścia na chór w zabytkowym kościele pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu</p> <p>Przedmiotem projektu jest remont stolarki okiennej wraz z pracami konserwatorskimi ścian w obrębie wejścia na chór w zabytkowym kościele pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu. Kościół w Wieprzu wpisany jest do Gminnej Ewidencji zabytków. Czas powstania obiektu datowany jest na XIX w. Jest jednym z piękniejszych kościołów na terenie gminy. Posiada duże znaczenie artystyczne / historyczne. Na szczególne uznanie zasługuje jego polichromia oraz muzeum parafialne. Głównym problemem wpływającym na stan zachowania zabytku i jego wyposażenie są: niszczące, nieszczelne okna oraz zdegradowane tynki i grzyb w części pomieszczeń. W ramach zadania prac konserwatorskim poddane zostaną zabytkowe okna. Wykonany zostanie m.in. następujący zakres prac: demontaż uszkodzonego szklenia; obu stronnie oczyszczenie ram z ognisk korozji; zabezpieczenie antykorozyjne; konserwacja szklenia ozdobnego; wykonanie nowego oszklenia gładkiego; wykonanie nowych rynienek na skropliny. Równoległe prowadzone będą prace konserwatorskie ścian w obrębie wejścia na chór, w tym m.in.: oczyszczenie powierzchni ścian; odgrzybienie; wzmocnienie podłoża; korekta ubytków; scalenie fakturalne; scalenie kolorystyczne.</p> <p>Przewidywana wartość Inwestycji (w PLN): 498.000,00 Deklarowana kwota udziału własnego (w PLN): 9.960,00 Procentowy udział własny Wnioskodawcy w realizacji inwestycji: 2,00 % Kwota wnioskowanych środków (w PLN): 488.040,00 Uwagi: realizacja w 2024 r. Tryb - dotacja</p>
<p style="text-align: center;">Wykonanie zabezpieczenia przeciwwilgociowego w zabytkowym kościele w Gieraltowicach</p> <p>Kościół w Gieraltowicach wpisany jest do Gminnej / Wojewódzkiej Ewidencji zabytków. Kościół parafialny: pw. św. Marcina, murowany, konsekrowany w 1897; parafia erygowana: przed 1325. Obiekt posiada duże znaczenie artystyczne/historyczne. Wraz z innymi obiektami zabytkowymi wpływa na podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy. Głównym problemem wpływającym na stan zachowania zabytku i jego wyposażenia jest wilgoć widoczna na kamiennej strefie cokołowej. W odpowiedzi na zgłoszone problemy w ramach zadania wykonane zostaną następujące prace konserwatorskie: 1) Wykonanie zabezpieczenia przeciwwilgociowego</p>

fundamentów w tym m.in.: a) Demontaż opaski betonowej, b) Utylizacja gruzu, c) Wykonanie izolacji fundamentu w zakresie: wykonania wykopu i jego zabezpieczenia, oczyszczenia podłoża (szczotkowanie ręczne), odsolenia, odgrzybienia, wykonania warstwy wyrównawczej oraz spoiwa hydraulicznego, wykonania warstwy szlamu mineralnego, wykonania izolacji (zabezpieczenie przed nadmiernym podciąganiem wilgoci). wykonania opaski z lekkiego kruszywa wokół fundamentu. 2) Konserwacja kamiennej strefy cokołowej, w tym m.in.: usunięcie spoiny cementowej, oczyszczanie, wzmocnienie strukturalne, spoinowanie zaprawa na bazie wapna dołowanego.

Przewidywana wartość Inwestycji (w PLN): 150.000,00

Deklarowana kwota udziału własnego (w PLN): 3.000,00

Procentowy udział własny Wnioskodawcy w realizacji inwestycji: 2,00 %

Kwota wnioskowanych środków (w PLN): 147.000,00

Uwagi: realizacja w 2024 r. Tryb - dotacja

Konserwacja wyposażenia zabytkowego drewnianego kościoła poch. I poł. XVI w. z Nidku

Przedmiotem projektu jest konserwacja unikatowego w skali gminy, województwa oraz kraju zabytkowego drewnianego kościoła poch. z I poł. XVI w. Drewniany kościół jest najstarszym obiektem zabytkowym na terenie gminy Wieprz. W opinii Małopolskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie to jeden z najcenniejszych zabytkowych drewnianych kościołów na pograniczu małopolsko-śląskim. Kościół został w ostatnich latach poddany gruntownej konserwacji. Aby zapewnić możliwość pełnego udostępnienia wnętrza kościoła, organizacji atrakcyjnych imprez kulturalnych, niezbędne jest przeprowadzenie konserwacji drewnianych drzwi wejściowych oraz zabytkowego wyposażenia: organów i Krucyfiks.

Przewidywana wartość Inwestycji (w PLN): 250.000,00

Deklarowana kwota udziału własnego (w PLN): 5.000,00

Procentowy udział własny Wnioskodawcy w realizacji inwestycji: 2,00 %

Kwota wnioskowanych środków (w PLN): 245.000,00

Uwagi: realizacja w 2024 r. Tryb - dotacja (uchwała RG jeszcze w październiku 2023)

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• instrumenty finansowe:

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Wieprz),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Gminy Wieprz dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Wieprz,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygoszparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,

- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu województwa małopolskiego – zgodnie z Uchwałą Nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje Powiatu Wadowickiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XXIV/242/21 Rady Powiatu W Wadowicach z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie określenia zasad przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Powiatu Wadowickiego i wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków. Podstawą do przyznania dotacji jest złożenie do Starostwa Powiatowego w Wadowicach wniosku. Wniosek należy złożyć w formie papierowej w terminie do 14 dni od dnia ogłoszenia przez Zarząd Powiatu w Wadowicach. O dniu złożenia wniosku decyduje data wpływu do urzędu.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Wieprz – udzielane są zgodnie z Uchwałą Nr XXIV/245/2013 Rady Gminy Wieprz z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ze zmianą przyjętą Uchwałą nr XLVIII/391/2023 Rady Gminy Wieprz z dnia 1 sierpnia 2023 r.

Z budżetu Gminy Wieprz mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na obszarze Gminy Wieprz, jeżeli

- 1) obiekt znajduje się w złym stanie technicznym,
- 2) obiekt posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne, kulturowe lub naukowe.

Wnioski o dotację należy składać do dnia 30 stycznia każdego roku kalendarzowego. O dacie złożenia wniosku decyduje data wpływu do Urzędu Gminy w Wieprzu.

Złożone wnioski podlegają sprawdzeniu pod względem ich formalnej zgodności z zasadami określonymi niniejszą uchwałą przez Komisję powołaną zarządzeniem Wójta Gminy.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecenate Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz ekspozycji, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwi ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 r. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu

Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Wieprzu
11. Wieści z Gminy Wieprz, gazeta gminna, kwiecień 2007, czerwiec 2010
12. Siwek, L. Drewniany kościół w Nidku, /w:/ Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 8, 48-54, 2004
13. Atlas historyczny Polski, Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI w., pod red. S. Trawkowskiego, M. Wilskiej, H. Rutkowskiego, Warszawa 2008
14. Porębski M., Budownictwo obronne i rezydencjonalne powiatu wadowickiego. Katalog, Kalwaria Zebrzydowska 2009
15. Koźbiał K., Wadowice na tle osad starostwa zatorskiego: zarys dziejów do 1772 roku, /w:/ Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 3, 34-50, 1999
16. Grabski M., Budownictwo krakowskie. Z historii badań i ochrony, /w:/ Dziedzictwo Krakowiaków zachodnich i pogranicza krakowsko - śląskiego, praca zbiorowa, Chrzanów 2010
17. Haduch H., Strój ludowy Krakowiaków zachodnich z pogranicza Małopolski ze Śląskiem; Encyklopedia Popularna PWN, Warszawa 2003
18. Marczewski B, powiat wadowicki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym, Kraków, 1897 r., dostępny w Internecie: <https://polona.pl/item/powiat-wadowicki-pod-wzgle-dem-geograficznym-statystycznym-i-historycznym,MTc5NDE4Ng/>
19. Baza witraży, w Internecie: <http://cvp.baza-witrazy.uj.edu.pl/Detail/objects/590>
20. Wasiak A., Konfederacja barska w Wadowicach, /w:/ Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 3, 74-76, 1999, w Internecie: http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3-s74-76/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3-s74-76.pdf
21. Madurowicz H., Podraza A., Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958
22. Brylak - Załuska M., Krakowiacy, etnoZAGRODA, strona internetowa: <http://www.etnozagroda.pl/index.php/micms/doc/view/id/32/menuId/17>
23. www.nid.pl
24. www.nimoz.pl
25. www.zabytek.pl
26. www.stat.gov.pl/gus
27. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wieprz
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wieprz
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT
4. Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wieprz
5. Tabela nr 5. Planowane działania Gminy Wieprz w zakresie ochrony zabytków
6. Zdjęcia nr 1, 2. Kościół pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła wraz z ogrodem nideckim w Nidku (autor zdjęć: Urząd Gminy w Wieprzu)
7. Zdjęcie nr 3. Kaplica pw. Św. Katarzyny Sieneńskiej w Przybradzu
8. Zdjęcie nr 4, 5. Kościół pw. Św. Marcina w Gierałtowicach
9. Zdjęcia nr 6, 7. Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu
10. Zdjęcia nr 8, 9. Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach
11. Zdjęcie nr 10. Dwór w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 32
12. Zdjęcia nr 11, 12. Dwór w Przybradzu, ul. Akacyjowa 17
13. Zdjęcie nr 13. Dwór w Gierałtowicach, ul. Zatorska 8
14. Zdjęcie nr 14. Gierałtowice ul. Św. Marcina 9
15. Zdjęcie nr 15. Gierałtowiczki, ul. Pogodna 62
16. Zdjęcie nr 16. Spichlerz w zespole, ul. Parkowa 3 w Gierałtowickach
17. Zdjęcie nr 17. Zabudowania gospodarcze w zespole, ul. Parkowa 7 w Gierałtowickach

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	OBIEKT
1	Frydrychowice	ul. Centralna naprzeciwko nr 161, dz. nr 2992/4	kapliczka
2	Frydrychowice	ul. Centralna przy nr 2, dz. nr 2081/8	kapliczka
3	Frydrychowice	ul. Dworska 20	zabudowania pofolwarczne w zespole dworskim
4	Frydrychowice	ul. Dworska, dz. nr 1430/2	park w zespole dworskim
5	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II 3	kościół parafialny pw. św. Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała
6	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II przy nr 8	figura
7	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 2622, 2623/2	cmentarz parafialny
8	Gierałtowice	ul. Św. Marcina 6	kościół parafialny pw. św. Marcina
9	Gierałtowice	ul. Św. Marcina 9 (d. nr 68)	chałupa
10	Gierałtowice	ul. Św. Marcina przy nr 10, dz. nr 913/4	figura św. Floriana przy remizie
11	Gierałtowice	ul. Św. Marcina, dz. nr 29, 915, 916	cmentarz parafialny
12	Gierałtowice	ul. Św. Marcina, przy kościele, dz. nr 1048	figura św. Marcina na słupie
13	Gierałtowice	ul. Zatorska 8	dwór
14	Gierałtowice	ul. Zatorska 10	budynek młyna wodnego
15	Gierałtowice	ul. Zatorska 117	czworak podworski, , ob. budynek mieszkalny
16	Gierałtowice	ul. Zatorska 129 (d. nr 45)	dom
17	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 10, dz. nr 421/2	kapliczka murowana Św. Jana Nepomucena
18	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 23, dz. nr dz. nr 699/11	kapliczka
19	Gierałtowice	ul. Zatorska koło nr 81	kapliczka
20	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 8, dz. nr 969	most kamienny u wjazdu do dawnego dworu

21	Gierałtowice	ul. Zatorska, dz. nr 969	fragment założenia parkowego (altana) w zespole dworskim
22	Gierałtowice	ul. Zatorska, dz. nr 425/3, 1008, 1080	założenia obronne z fosą w zespole dworskim
23	Gierałtowice	ul. Zbójecka naprzeciwko nr 46, dz. nr 7/14	krzyż
24	Gierałtowiczki	ul. Leśna 18 (d. nr 47)	chałupa
25	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 3	spichlerz podworski na skraju parku dworskiego w zespole dworsko - parkowym
26	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 7	2 budynki folwarczne w zespole dworsko - parkowym
27	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 9	oficyna podworska w zespole dworsko - parkowym
28	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 36	budynek mieszkalny
29	Gierałtowiczki	ul. Parkowa	kapliczka w zespole dworsko - parkowym
30	Gierałtowiczki	ul. Parkowa	park w zespole dworsko - parkowym
31	Gierałtowiczki	ul. Pod Lasem, dz. nr 309/4	figura kamienna na postumencie św. Jana Nepomucena
32	Gierałtowiczki	ul. Pod Lasem-Pogodna, dz. nr 307/3, 309/4	park i stawy
33	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	chałupa
34	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	stodoła
35	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	szopa
36	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 25 (d. nr 7)	chałupa
37	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 62 (d. nr 29)	chałupa
38	Gierałtowiczki	ul. Pogodna naprzeciwko nr 34, dz. nr 843	kapliczka - krzyż
39	Nidek	ul. Św. Barbary 4 (d. nr 22)	chałupa
40	Nidek	ul. Św. Barbary koło nr 17, dz. nr 1275/5	kapliczka
41	Nidek	ul. Św. Floriana przy nr 2, dz. nr 1527	spichlerz podworski
42	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 32	dwór w zespole dworsko - parkowym
43	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 36	gorzelnia podworska
44	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 173	cmentarz katolicki
45	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 3	kościół parafialny pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła
46	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 149/3	założenie parkowe w zespole dworsko - parkowym
47	Nidek	ul. Św. Judy Tadeusza naprzeciwko nr 18, dz. nr 769/5	kapliczka
48	Przybradz	ul. Akacyjowa 18	budynek dworu wraz aleją grabową w zespole podworskim
49	Przybradz	ul. Akacyjowa 18, dz. nr 164/7, 164/16	park w zespole podworskim
50	Przybradz	ul. Główna 34	kaplica pw. św. Katarzyny Sieneńskiej
51	Wieprz	ul. Beskidzka 151	budynek mieszkalny
52	Wieprz	ul. Beskidzka 235	budynek mieszkalny
53	Wieprz	ul. Beskidzka 291 (d. nr 116)	mleczarnia
54	Wieprz	ul. Beskidzka koło nr 493, dz. nr 6204/2	kapliczka
55	Wieprz	ul. Kościelna 11	kościół parafialny Wszystkich Świętych
56	Wieprz	ul. Kościelna 38 (d. nr 727)	Dom nauczyciela, ob. budynek mieszkalny
57	Wieprz	ul. Kościelna 61	budynek mieszkalny
58	Wieprz	ul. Kościelna 135	budynek mieszkalny
59	Wieprz	ul. Kościelna naprzeciwko kościoła, dz. nr 4669	kapliczka
60	Wieprz	ul. Łęg przy nr 3, dz. nr 5647	kapliczka
61	Wieprz	ul. Spokojna, dz. nr 4633/4, 4633/5	cmentarz parafialny

62	Wieprz	ul. Wadowicka 13	budynek mieszkalny
63	Wieprz	ul. Wadowicka 23	młyn wodny ob. budynek mieszkalny

*obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne na terenie Gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA I FUNKCJA
1	Przybradz	105-51	1/1	średniowiecze ? - dwór obronny
2	Przybradz	105-51	2/2	epoka kamienia - ślad osadnictwa
3	Przybradz	105-51	3/3	wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
4	Gieraltowice	105-51	1/4	średniowiecze XVIII w. - dwór obronny
5	Gieraltowice	105-51	2/5	pradzieje - ślad osadnictwa
6	Gieraltowice	105-51	3/6	średniowiecze - ślad osadnictwa
7	Wieprz	105-51	28/7	epoka kamienia - ślad osadnictwa
8	Wieprz	106-50	1/7	neolit lub wczesna epoka brązu - ślad osadnictwa
9	Nidek	106-50	1/22	neolit lub wczesna epoka brązu - ślad osadnictwa neolit - epoka brązu - punkt osadniczy
10	Wieprz	106-51	2/2	epoka kamienia - ślad osadnictwa
11	Wieprz	106-51	3/3	II w. n.e. - skarb
12	Wieprz	106-51	4/4	epoka kamienia - ślad osadnictwa
13	Wieprz	106-51	5/5	epoka kamienia - ślad osadnictwa
14	Wieprz	106-51	6/6	epoka kamienia - ślad osadnictwa
15	Wieprz	106-51	7/7	epoka kamienia - ślad osadnictwa
16	Wieprz	106-51	8/8	schyłkowy paleolit lub mezolit - ślad osadnictwa
17	Wieprz	106-51	9/9	epoka kamienia - ślad osadnictwa
18	Wieprz	106-51	10/10	epoka kamienia - ślad osadnictwa
19	Wieprz	106-51	11/11	epoka kamienia - ślad osadnictwa
20	Wieprz	106-51	12/12	epoka kamienia - ślad osadnictwa
21	Wieprz	106-51	13/13	epoka kamienia - ślad osadnictwa
22	Wieprz	106-51	14/14	epoka kamienia - ślad osadnictwa
23	Wieprz	106-51	15/15	epoka kamienia - ślad osadnictwa
24	Wieprz	106-51	16/16	schyłkowy paleolit lub mezolit - ślad osadnictwa
25	Wieprz	106-51	17/17	epoka kamienia - ślad osadnictwa
26	Wieprz	106-51	18/18	epoka kamienia - ślad osadnictwa
27	Wieprz	106-51	19/19	neolit - ślad osadnictwa
28	Wieprz	106-51	20/20	epoka kamienia - ślad osadnictwa
29	Wieprz	106-51	21/21	późne średniowiecze XIII-XIV w. - ślad osadnictwa
30	Wieprz	106-51	22/22	epoka kamienia - ślad osadnictwa
31	Wieprz	106-51	23/23	epoka kamienia - ślad osadnictwa
32	Wieprz	106-51	24/24	epoka kamienia - ślad osadnictwa
33	Wieprz	106-51	25/25	górnny paleolit lub neolit - ślad osadnictwa wczesne średniowiecze XII-XIII w. - ślad osadnictwa
34	Wieprz	106-51	26/26	epoka kamienia - ślad osadnictwa
35	Wieprz	106-51	27/27	epoka kamienia - ślad osadnictwa
36	Frydrychowice	106-51	1/34	neolit - ślad osadnictwa